

Pia Björkman ja Annu Ituarte

Kuka valitsee ammattini?

Nuoren uravalintojen taustalla olevien seikkojen tunnistaminen ja näkyväksi tekeminen ohjauksessa

Metropolia Ammattikorkeakoulu

Sosionomi (AMK)

Sosiaalialan tutkinto-ohjelma

Opinnäytetyö

19.8.2021

Tiivistelmä

Tekijät:	Pia Björkman ja Annu Ituarte
Otsikko:	Kuka valitsee ammattini? Nuoren uravalintojen taustalla olevien seikkojen tunnistaminen ja näkyväksi tekeminen ohjauksessa
Sivumäärä:	53 sivua + 5 liitettä
Aika:	19.8.2021
Tutkinto:	Sosionomi (AMK)
Tutkinto-ohjelma:	Sosiaalialan tutkinto-ohjelma
Ohjaajat:	Lehtori Katja Ihamäki Lehtori Taina Valkeapää

Nuorille suunnattua uraohjausmateriaalia on tarjolla runsaasti, mutta olemassa olevien materiaalien käyttömahdollisuudet ovat rajalliset etenkin silloin, jos ohjattavan kielitaito tai yhteiskuntatuntemus eivät ole riittävät. Tarve niin sanotulle siltaavalle visuaaliselle ohjausmateriaalille oli siis ilmeinen. Tämän opinnäytetyön konkreettisena tavoitteena oli suunnitella yhteistyössä CONNEXT-hankkeen kanssa prototyyppi yksinkertaisesta ja selkeästä infografiikasta, jolla voidaan ohjauskeskusteluissa tehdä näkyväksi sellaisiakin mahdollisia vaikuttimia, joista yksilö ei välttämättä itse ole tietoinen. Teoriaosiossa syvennyimme erityisesti sukupuolinormien yhteyteen ura- ja koulutusvalintoihin.

Työssä suunniteltiin aiheeseen liittyvään tutkimukseen pohjautuen prototyyppi graafisesta uraohjaustyökalusta, jota voidaan käyttää printtimuodossa tai sähköisesti. Prototyyppiä testattiin Loisto settlementti ry:n Loisto Pajan nuorten sekä Vamos Espoon Startti-ryhmäläisten kanssa virtuaalisessa tapaamisessa, ja näiden tapaamisten pohjalta laadittiin infografiikan käyttöohjeet opinto- ja uraohjausta työssään tekeviä ammattilaisia varten. Tämän infografiikan suunnittelu käyttöohjeineen sekä graafinen toteutus yhteistyössä ulkopuolisen tahon kanssa on opinnäytetyön pääasiallinen tuotos.

Kirjallisuuskatsauksen myötä kävi selväksi, että ammatinvalinta on todella monisyinen prosessi, jossa kuitenkin lopulta melko pieniltä ja jopa sattumanvaraisilta vaikuttavilla seikoilla voi olla ratkaiseva merkitys. Opinnäytetyön tuloksena kehitetyn ohjaustyökalun tarkoituksena on tarjota helppo tapa tehdä tätä prosessia näkyvämmäksi. CONNEXT-hankkeen muiden materiaalien tavoin työkalu on minkä tahansa tahon hyödynnettävissä vapaasti.

Avainsanat:	uraohjaus, opinto-ohjaus, ammatinvalinta, normit, sukupuoli
-------------	---

Abstract

Authors:	Pia Björkman and Annu Ituarte
Title:	Who chooses my profession? Identifying factors influencing a young person's career choices in guidance counselling
Number of Pages:	53 pages + 5 appendices
Date:	19 August 2021
Degree:	Bachelor of Social Services
Degree Programme:	Social Services
Instructor(s):	Katja Ihamäki, Lecturer Taina Valkeapää, Lecturer

In this thesis, factors influencing a young person's choices of studies and career are examined. At present, a lot of material for career counselling aimed at young people is available, but its usability is limited, especially when the person receiving counselling has insufficient language skills or sociocultural competence. In other words, the need for visual material that can be used as a tool for counselling was evident. The concrete goal of the thesis was to design, in collaboration with the CONNEXT project, a prototype for a simple and clear infographic that can be used in counselling discussions to shed light on influences that can sometimes be unknown even to the individual themselves.

For the thesis, a prototype for a graphical tool for counselling was designed, based on previous research on related topics. The tool was designed to be usable both in print and electronically. The prototype was tested in a virtual meeting with young participants of Loisto Workshop, a form of individual and group coaching aimed at youth that are interested in the areas of cultural production, event organizing and self-expression, as well as the Startti group at Vamos Espoo, where young people receive individual and group coaching to help them find direction in life. Based on these meetings, instructions on how to use the tool were derived for professionals whose work includes study counselling or career guidance.

Previous literature clearly indicated that an individual's choice of profession is a highly complex process in which seemingly minor and even coincidental factors can turn out to play a major part. The intended purpose of the developed tool is to make this process more visible so that it is easier to discuss and investigate from various perspectives. This way, in the best-case scenario, new discoveries can be made that help individuals to make choices that best reflect their personal interests and aptitudes. The tool is to be freely available for use by anyone.

Keywords: career counselling, study counselling, career choice, gender, norms

Sisällys

1	Johdanto	1
1.1	Tarve visuaaliselle työkalulle ohjauksen tueksi	2
1.2	CONNEXT-hanke työelämäkumppanina	3
1.3	Sukupuolen moninaisuuden huomioiminen opinnäytetyössä	4
1.4	Opinnäytetyön teoreettinen viitekehys	4
1.5	Opinnäytetyöprosessin kuvaus	5
2	Työmarkkinoiden epätasa-arvo ja yhteiskunnan sukupuolirakenteet	6
2.1	Työmarkkinoiden segregatio Suomessa	7
2.2	Nuorten näkemyksiä tasa-arvon toteutumisesta	9
2.3	Sukupuolen sosiaalinen rakentuminen	11
3	Nuoruuden erityispiirteitä elämänvalintojen näkökulmasta	13
3.1	Nuoruuden ajan fyysiset ja psykoneurologiset muutokset	13
3.2	Nuoruuden ajan kehitystehtävät	14
3.3	Nuoruuden aikainen sosiaalisaatio	16
4	Ura- ja opinto-ohjauksen suuntauksia	17
4.1	Ohjauksen määritelmä	18
4.2	Hyvän ohjauksen kriteereitä ohjauksen laadun varmistamiseksi	19
4.3	Uraohjauksen tavoite	20
5	Infografiikka uravalintoja ohjaavien tekijöiden tunnistamiseen	22
5.1	Infografiikan osa-alueiksi nostetut tekijät	23
5.1.1	Perhe	23
5.1.2	Ympäristö	25
5.1.3	Koulu ja vapaa-aika	26
5.1.4	Harrastukset	27
5.1.5	Haasteet ja vaikeudet	27
5.1.6	Roolimallit	30
5.1.7	Media	30
5.1.8	Stereotypiat	32
5.1.9	Muiden odotukset	34
5.1.10	Minäkuva	34
5.1.11	Koulutuspolku	37

5.2	Infografiikan ja käyttöohjeiden suunnittelu- ja toteutusprosessi	38
5.3	Infografiikan testaus kohderyhmän kanssa	40
5.3.1	Loisto Paja	40
5.3.2	Vamos Espoo	43
5.3.3	Yhteenveto testikerroista	45
5.4	Infografiikan arviointia	45
6	Pohdintaa	46
	Lähteet	50
	Liitteet	54
	Ohjeet infografiikan käyttöön	54
	Infografiikan ensimmäinen luonnos	56
	Infografiikan lopullinen luonnos	57
	Kuva elämänpolusta	58
	Ohjauksessa käytettävät kuvakortit	59

1 Johdanto

Opinto- ja uraohjauksessa on saamamme käsityksen mukaan tällä hetkellä puutetta keinoista, joilla tehdä näkyväksi uravalintaan vaikuttavia seikkoja. Olemassa olevat materiaalit keskittyvät usein hyvin konkreettisiin asioihin, ja vaikeammin hahmotettavat muuttujat jäävät käsittelemättä ja siten myös usein tiedostamatta. Opinnäytetyöllämme pyrimme omalta osaltamme paikkaamaan tätä puutetta ja kehittämään helppokäyttöisen työkalun ammattilaisten käyttöön tukemaan heitä tärkeässä tehtävässään nuoren koulutus- ja ammatinvalinnan tukemisessa.

Työmme teoriaosiota varten perehdyimme erilaisiin tutkimuksiin ja selvityksiin nuorten ura- ja opiskeluvaihtoehtoja koskien. Erityisesti keskityimme tutkimaan sukupuolen ja siihen liittyvien normien vaikutusta urapolun muodostumiseen, sillä sukupuoli on toisaalta konkreettinen ja helposti hahmotettava, toisaalta monisyinen ja rakenteisiin piiloutuva ihmisyyden osa, joka vaikuttaa meidän jokaiseen elämään moninaisilla tavoilla.

Sukupuolinormit vaikuttavat omalta osaltaan työmarkkinoiden jakautuneisuuteen niin sanottuihin miesten ja naisten ammatteihin. Tähän laajalti tiedostettuun ongelmaan on viime vuosina pyritty puuttamaan monien hankkeiden ja selvitysten kautta; esimerkiksi valtioneuvoston rahoittama ja Nuorisotutkimusverkoston ja Opiskelun ja koulutuksen tutkimussäätiö Otuksen toteuttama Purkutalkoot-hanke (Purkutalkoot n.d.), Euroopan sosiaalirahaston ja Sosiaali- ja terveysministeriön rahoittama SEGLI-hanke (SEGLI n.d.) sekä edelleen käynnissä oleva CONNEXT-hanke (CONNEXT n.d.) ovat kukin tahoillaan pureutuneet sukupuolisegregaation syihin ja seurauksiin ja pyrkineet tekemään osansa purkaakseen näitä rajoittavia ja syrjiviä rakenteita.

Opinnäytetyömme on tehty yhteistyössä kansainvälisen CONNEXT-hankkeen kanssa. Monimuotoisen opinnäytetyömme pääasiallisena tavoitteena oli luoda työkalu ura- ja opinto-ohjaajien ja muiden ammatinvalintavaiheessa olevien

nuorten kanssa työskentelevien ammattilaisten ja heidän asiakkaidensa käyttöön.

Pohjasimme työkalun suunnittelussa tekemämme ratkaisut tutkimuksiin ja muihin tietolähteisiin, joissa on selvitetty eri tekijöiden vaikutusta nuoren ura- ja opiskelupaikkavalintoihin, sekä opinnäytetyömme eri vaiheissa käymiimme reflektoiiviin keskusteluihin aiheen tiimoilta. Saimme palautetta ohjaustyökalusta myös suoraan sen kohderyhmältä, kun järjestimme virtuaalisen tapaamisen Loisto settlementti ry:n Loisto Pajan sekä Vamos Espoon Startti-ryhmän nuorten kanssa.

1.1 Tarve visuaaliselle työkalulle ohjauksen tueksi

Opinnäytetyömme varsinaisena tavoitteena oli suunnitella graafinen työkalu, niin sanottu infografiikka, jonka avulla voidaan visualisoida mahdollisia ammatti-, ura- ja koulutusvalintojen taustalla piileviä tekijöitä. Työkalu on tarkoitettu esimerkiksi ura- ja opinto-ohjaajien ja uravalmentajien käytettäväksi, yhteistyövälineeksi ohjaustilanteisiin erityisesti peruskoulua päättävien nuorten kanssa. Käytämme tässä opinnäytetyössä yksinkertaisuuden vuoksi useimmiten termiä *uraohjaus* käsittämään sekä ammatinvalinta- että uraohjauksen.

Tarve tällaiselle ohjaustyökalulle syntyy nähdäksemme paitsi kieli- ja kulttuurieroista, myös siitä, että edes nuoria ohjaava ammattilainen ei voi sanallistaa kaikkia niitä tekijöitä, jotka meihin yksilöinä vaikuttavat suurien päätöksien teko- hetkellä. Kuvien avulla voidaan mahdollisista kielimuureista tai muusta sanallisen informaation hahmotusvaikeudesta riippumatta saada nuori pohtimaan niitä seikkoja, joita hänen uravalintansa taustalla on, ja miltä osin tehdyt valinnat ovat ympäristön aikaansaamia, miltä osin taas lähtöisin nuoresta itsestään.

Useat testiryhmiemme jäsenet kokivat, että visuaalisessa muodossa oleva informaatio herätti ajattelemaan asioita uusista näkökulmista ja auttoi pitämään mielenkiintoa yllä keskustelun ajan. Olemmekin sitä mieltä, että työkalusta voi olla hyötyä kaikille opinto- ja uraohjausta työssään tekeville ammattilaisille ja heidän asiakkailleen.

1.2 CONNEXT-hanke työelämäkumppanina

CONNEXT on kansainvälinen Euroopan sosiaalirahaston hanke, jossa on Suomen lisäksi kumppaneita Belgiasta ja Ruotsista. Hankkeen tavoitteena on maahanmuuttajien ja pakolaisten tukeminen uuteen kotimaahansa kotoutumisessa. Tarkempina tavoitteina on muun muassa estää nuorten maahanmuuttajien ja pakolaisten syrjäytymistä, koulun keskeyttämisiä ja työttömyyttä ja lisätä näiden ryhmien parissa työskentelevien ammattilaisten tietoisuutta esimerkiksi sukupuolinnormeista sekä taitoja voimauttaa asiakkaitaan. Tavoitteisiin pyritään koulutuksien, pelillisen oppimisen ja tiedon levittämisen kautta. (CONNEXT n.d.)

Suomen osahankkeen tavoitteena on maahanmuuttajanuorten, erityisesti 15–29-vuotiaiden miesten, tukeminen heille sopivan koulutuspolun löytymisessä ja alavalintaan sitoutumisessa. Myös nuorten perheiden osallisuus huomioidaan hankkeessa, koska perheen ja yhteisön merkitys koulutuspolun pohdinnossa on kiistaton. Hankkeessa tuotetaan työkaluja ja koulutuksia nuorten parissa työskenteleville ammattilaisille, esimerkiksi ura- ja opinto-ohjaajille, opettajille ja oppilas- huollon sekä vapaa-ajan ohjaajille. Luodut työkalut ovat kaikkien vapaasti hyödynnettävissä. (CONNEXT Suomi n.d.)

Suomen osahankkeessa kehitetään esimerkiksi nuoria osallistavaa pelillistä pedagogiikkaa, niin sanottua siltaavaa opinto- ja uraohjausmateriaalia sekä liikuntalähtöistä pedagogiikkaa. Kehittämistyö painottuu kieli- ja kulttuuri kysymyksiin ottaen kuitenkin huomioon myös sukupuolisensitiivisyyden. Opinnäytetyömme keskittyy sukupuoli- ja kulttuurisensitiivisen ohjausmateriaalin tuottamiseen toisen asteen koulutukseen siirtyvien kanssa hyödynnettäväksi. (CONNEXT Suomi n.d.)

Suomeksi on saatavilla runsaasti erilaista opinto- ja uraohjaukseen tarkoitettua materiaalia, jonka ymmärtämiseen kuitenkin usein vaaditaan yhteiskuntatuntemusta tai kielitaitoa. Vaikka CONNEXT-hankkeen tavoitteena on nimenomaan nuorten maahanmuuttajataustaisten miesten tukeminen heidän siirtyessään peruskoulusta toisen asteen opintoihin, opinnäytetyössämme tuotamme siltaavaa

materiaalia peruskoulun päättävälle nuorille riippumatta heidän sukupuolestaan tai kulttuuritaustastaan. Kehittämämme työkalun tarkoituksena on auttaa nuorta huomaamaan tiedostamattomia ammatinvalintoihin vaikuttavia tekijöitä, jotka saattavat vaikuttaa uravalintaan niin että nuori huomaamattaan ajautuu polulle, jonka suunta on ympäristön viitoittama.

1.3 Sukupuolen moninaisuuden huomioiminen opinnäytetyössä

Tässä opinnäytetyössä käytetään perinteistä, kaksinapaista sukupuolijaottelua naisiin ja miehiin. Tiedostamme, että tämä ratkaisu jättää näkymättömäksi suuren joukon ihmisiä, joiden sukupuoli ei vastaa tilastoissa näkyvää juridista sukupuolta tai mahdu nainen–miesjaotteluun lainkaan.

Mielestämme sukupuolen moninaisuus pitäisi alkaa huomioida esimerkiksi virallisissa tilastoissa ja tutkimuksessa laajemmin; onhan yhä tavallisempaa, että esimerkiksi erilaisissa lomakkeissa voi valita myös ”muu”-vaihtoehdon sukupuolta kysyessä.

Valitettavasti saatavilla oleva tilasto- ja tutkimustieto kuitenkin pohjautuu yhä vahvasti perinteiseen jaotteluun. Tämän vuoksi olemme päätyneet noudattelemaan samaa jaottelua myös opinnäytetyössämme. Tarkoituksemme ei ole sulkea mitään ihmisryhmää ulos, vaan nostaa esiin se tosiseikka, että sukupuolella on edelleen suuri merkitys siinä, miten tulemme kohdatuiksi ja kohdelluiksi yhteiskunnassa.

1.4 Opinnäytetyön teoreettinen viitekehys

Sosiaalialan opiskelijoina opinnäytetyömme viitekehys on sosiaalipedagoginen. Sosiaalipedagogiikka ”yhdistää yhteiskuntatieteitä ja kasvatustieteitä tarkastellessaan yhteiskuntaa kasvatuksen näkökulmasta ja kasvatusta ihmisen ja yhteiskunnan suhteen näkökulmasta” (Nivala – Ryyänen 2019: luku ”Johdanto: sosiaalipedagogiikan piirteitä”).

Tässä opinnäytetyössä nämä ulottuvuudet, sosiaalinen ja pedagoginen, yhdistyvät hyvin konkreettisella tavalla, koska kehittämämme ohjaustyökalun tarkoituksena on tukea ohjauksellista (ja siten kasvatuksellista) työtä siten, että yhteiskunnallinen oikeudenmukaisuus ja yksilön ja yhteisöjen hyvinvointi voisivat vahvistua.

Tämä tavoite, ”edistää kasvatuksen keinoin ihmisten hyvän yhteiselämän edellytyksiä sekä inhimillistä ja sosiaalista hyvinvointia” (Nivala – Ryyänen 2019: luku ”Johdanto: sosiaalipedagogiikan piirteitä”), on kaikessa sosiaalipedagogiikan harjoittamisessa ja tutkimuksessa jaettu periaate, ja toivomme edistävämme sitä omalta osaltamme myös tässä opinnäytetyössä.

1.5 Opinnäytetyöprosessin kuvaus

Kiinnostuimme aiheesta heti kuultuamme siitä Metropolian järjestämässä tilaisuudessa, jossa eri hankkeet esittelivät mahdollisia opinnäytetyöaiheita. Totesimme myös aiheen haastavuuden jo ensimmäisessä palaverissamme työelämäkumppanin kanssa: kuinka tehdä näkymätön näkyväksi? Mielenkiinto aihetta kohtaan kuitenkin voitti, ja päätimme työelämäkumppanimme kannustamana tarttua haasteeseen.

Aiheen lopullinen rajaus esimerkiksi kohderyhmän osalta vaati useita keskusteluja vertaisten ja ohjaavien opettajien kanssa sekä reflektointia meidän tekijöiden kesken. Haastavinta on ollut sopivan rakenteen ja esitystavan valitseminen opinnäytetyölle, jotta meillä koko ajan kirkkaana mielessä ollut punainen lanka välittyisi myös opinnäytetyön lukijoille. Oman haasteensa on muodostanut myös yhteisen työskentelyajan löytymisen vaikeus erilaisista työ- ja muista aikatauluista johtuen.

Käytännön työskentelyprosessi eteni siten, että teimme melko laajan kirjallisuuskatsauksen aineistosta, jonka oletimme relevantiksi aiheemme kannalta. Työkalun kehittämisen aloitettuamme havaitsimme kuitenkin, että kehittämistyö vaatii jatkuvaa lisämateriaalin etsintää ja työn peilaamista siihen. Lähteitä tuli

siis lisää aivan työn loppumetreille saakka, jopa siinä määrin että jouduimme rajaamaan mielestämme kiinnostavaa ja aiheeseen liittyvää aineistoa työn ulkopuolelle.

Kun infografiikka oli suunniteltu ja toteutettu mielestämme melko valmiiksi, sovimme sen pilotoinnista työn kohderyhmään kuuluvien tahojen kanssa. Infografiikan suunnittelua, toteutusta ja testausta, siis opinnäytetyömme kannalta kaikkein keskeisintä prosessia, kuvaamme yksityiskohtaisesti luvussa 5.

Pidimme opinnäytetyön työstämisestä hieman taukoa työharjoittelumme aikana. Tämän jälkeen työskentely opinnäytetyön parissa jatkui huomattavasti jouhevammin kuin aiemmin, ja punainen lanka löytyi kunnolla.

Kaiken kaikkiaan opinnäytetyön tekeminen on ollut haasteista huolimatta mielekästä jo senkin vuoksi, että lukuisat ammattilaiset ovat ilmaisseet työkalun tarpeellisuuden ja halunsa päästä käyttämään sitä. Olemme myös oppineet paljon esimerkiksi opinnäytetyön tekemisestä parityönä sekä siitä, että rajaaminen on välttämätöntä, ja lukematta jää väistämättä paljon mielenkiintoista materiaalia. Tämänkin vuoksi ammattilaisten keskinäinen ja moniammatillinen yhteistyö on arvokasta: kukaan ei voi tietää kaikkea.

2 Työmarkkinoiden epätasa-arvo ja yhteiskunnan sukupuolirakenteet

Yksi tämän opinnäytetyön tekemisen tärkeimmistä motivaattoreista oli se, että niin koulutus kuin työelämäkin ovat Suomessa yhä voimakkaasti jakautuneet sukupuolen mukaan. Meillä on edelleen ”naisten ja miesten töitä”, mikä heijastuu myös esimerkiksi palkkaukseen ja työn ja perheen yhdistämisen käytäntöihin.

2.1 Työmarkkinoiden segregatio Suomessa

Työmarkkinat ovat Suomessa edelleen hyvin vahvasti segregoituneet, eli jakautuneet niin sanottuihin naisvaltaisiin ja miesvaltaisiin ammatteihin ja toimialoihin; naiset ja miehet sekä opiskelevat että työskentelevät eri aloilla. Sukupuolten väliset palkkaerot sekä erilainen arvostus ja asema työssä ovat tunnuksenomaisia epätasa-arvon piirteitä. (Korvajärvi 2016: 142.)

Korvajärvi (2016: 142) viittaa artikkelissaan EU:n tutkimukseen, jonka mukaan Suomessa sukupuolen mukainen ammattien eriytyminen on kuudentena eli EU:n kärkipäässä. Toimiala, ammatti tai työnantajasektori määritetään nais- tai miesvaltaiseksi, jos näiden työntekijöistä on toista sukupuolta yli 60 %. Lukujen ollessa 40–60 prosenttia pidetään niitä tasa-aloina tai -ammatteina. Työelämän segregatiota tarkastellaan kuitenkin myös muilla tavoin ja eri aineistoihin nojaten.

Vakiintuessaan segregatio luo vaikutelman naisten ja miesten soveltuvuudesta tietyille aloille. Nämä uskomukset suuntavat sekä naisten ja miesten omia valintoja että työvoimakoulutusta ja henkilöstöpolitiikkaa. Näin vakiintunut segregatio aiheuttaa työmarkkinoiden rakenteiden joustamattomuutta ja on osatekijänä ylläpitämässä sukupuolten välistä eriarvoisuutta, joka ilmenee erona palkassa sekä töiden arvostuksessa. Ammatillisen segregatian katsotaan selittävän jopa 70 prosenttia sukupuolten välisistä palkkaeroista. (Korvajärvi 2016: 143–144.)

Korvajärven (2016: 143–144) mukaan työelämän sukupuolikoostumus on ollut ja tulee olemaan jatkuvassa liikkeessä eriytymisestä huolimatta; esimerkiksi miesvaltainen lääkärin ammatti on muuttunut ensin tasa-ammattiksi ja sitten naisvaltaiseksi alaksi. Ammattikunta on kuitenkin edelleen myös sisäisesti jakautunut mies- ja naisvaltaisiin työtehtäviin ja erikoistumisaloihin. Segregatio on siis muuttanut muotoaan muttei kadonnut.

Työelämä on sukupuolen mukaan segregoitunut myös hierarkkisesti. Naiset työskentelevät miehiä useammin prekaareissa työsuhteissa. Tämä vahvistaa osaltaan sitä, että vaikka Suomessa naisten esihenkilöasemat ovat yleisempiä

kuin muissa EU-maissa, ne harvoin ylettyvät yksityisen sektorin johtotehtäviin tai hallitusten jäsenyyksiin. Kun nämä liiketaloudellisesti merkittävät asemat ovat edelleen hyvin miesvaltaisia ja naisten esihenkilöasemat ovat pääasiassa naisvaltaisilla aloilla, peruskuvio hierarkkisesti segregoituneesta työelämästä vaikuttaa muuttumattomalta. (Korvajärvi 2016: 147–148; Lammi-Taskula – Salmi 2016: 162.)

THL:n julkaisemassa Näkökulmia sukupuolten tasa-arvoon – analyyskejä tasa-arvobarometrista 2017 (Teräsaho – Närvi 2019) esitellään eri näkökulmia tasa-arvokysymyksiin valtakunnallisen tasa-arvobarometrin (Attila – Pietiläinen – Keski-Petäjä – Hokka – Nieminen 2018) pohjalta. Antti Kauhanen ja Krista Riukula (2019) tuovat artikkelissaan esiin sukupuolten mukaisen segregaatian haittoja sekä asiaan liittyviä tilastoja. He toteavat Korvajärven (2016) tapaan, että

[e]riytyminen kaventaa miesten ja naisten valintamahdollisuuksia koulutuksessa ja työmarkkinoilla, kasvattaa palkkaeroja ja ylläpitää sukupuolistereotyyppioita. (Kauhanen – Riukula 2019: 80.)

Toisaalta voidaan varmasti ajatella, että asia toimii myös toisin päin: esimerkiksi sukupuolistereotyyppiat omalta osaltaan ylläpitävät työmarkkinoiden jakautumista sukupuolen mukaan. Kyseessä on siis monisyinen ja syvään juurtunut kierre, jonka katkaiseminen vaatii tietoista puuttumista yhteiskunnan eri tasoilla ja toiminnoissa.

Tasa-arvobarometristä selviää Kauhasen ja Riukulan mukaan, että naisista 68 % työskentelee naisemmistöisellä työpaikalla (eli työpaikalla, jossa vähintään kaksi kolmasosaa työntekijöistä on naisia) ja miehistä 58 prosenttia miesemmistöisellä työpaikalla (Kauhanen – Riukula 2019: 82). Naiset ohjautuvat siis miehiä voimakkaammin "naisaloille". Eriytyminen näkyy myös siinä, että yksityisellä sektorilla työskentelee enemmän miehiä, kun taas kuntasektorilla työskentelevistä enemmistö on naisia (mts. 82).

Ammatillista segregatiota ei voida tutkia tasa-arvobarometristä saatujen tietojen perusteella, mutta Kauhanen ja Riukula ovat yhdistäneet artikkeliinsa tietoja

myös Tilastokeskuksen tilastotietoja. Niistä selviää, että erityisen naisvaltaisia ovat esimerkiksi hoiva- ja hoitoalan sekä myyjien ja siivoojien ammatit. Miesvaltaisia ammatteja vuoden 2018 tilastossa taas olivat ajoneuvojen kuljettajat, rakennustyöntekijät, koneasentajat ja -korjaajat ja sovellussuunnittelijat. (Mts. 84.) Nämä tiedot tuntuvatkin vahvistavan stereotyyppisiä käsityksiä ”miesten ja naisten ammasteista”.

Kauhasen ja Riukulan selvityksistä käy ilmi myös, että sukupuolen mukaisen eriytymisen siemenet kylvetään jo opintovaiheessa (Kauhanen – Riukula 2019: 84). Erityisesti tämä näkyy, kun siirrytään perusopinnoista toisen asteen ammatilliseen koulutukseen (mt.). Ammattikorkeakouluvaiheessa eriytyminen on jo hyvin selkeää ja ylempänä esiteltyjä eri ammattien sukupuolijakaumia noudattelevaa: sosiaali-, terveys- ja liikunta-alojen ammattikorkeakoulututkinnoista 87 prosenttia oli naisten suorittamia, ja tekniikan ja liikenteen alan tutkinnoista 80 prosenttia oli miesten suorittamia. (Mts. 85.)

2.2 Nuorten näkemyksiä tasa-arvon toteutumisesta

Sinikka Aapola-Kari (2019) puolestaan esittelee aihetta koskevan tutkimuksen lisäksi nuorten omia käsityksiä sukupuolten tasa-arvosta oppilaitoksissa ja yhteiskunnassa yleensä. Heti alkuun nostetuista haastattelulainauksista käy ilmi, että sukupuolittunut ajattelutapa elää edelleen vahvana suomalaisissa oppilaitoksissa: Sukupuolelleen epätyypillistä alaa opiskeleva mies toteaa, että (nais)opettajat haastavat häntä vähemmän kuin naispuolisia opiskelutovereita. Miesvaltaista alaa opiskeleva nainen kuvaa, kuinka miesopettajat puhuvat ”pojista”, ”äijistä” tai ”jätkistä” ja lisäävät sitten ”...ja tytöt”. (Aapola-Kari 2019: 58.)

Aapola-Kari suomii suomalaista peruskoulujärjestelmää epäonnistumisesta tasa-arvopyrkimyksissä: pakollisista tasa-arvosuunnitelmista ja kehitetyistä materiaaleista ja käytännöistä huolimatta suomalainen peruskoulu ylläpitää sosiaalisia eroja ja jopa tuottaa niitä (Aapola-Kari 2019: 60). Tämä ilmenee esimerkiksi maahanmuuttajataustaisten lasten heikompana koulumenestyksenä ja siinä,

että korkeasti koulutettujen vanhempien lapset suuntaavat yhä muita todennäköisemmin jatko-opintoihin (mt.). Tasa-arvo-ongelmat eivät suinkaan rajoitu peruskouluun, vaan niitä on kaikilla koulutusasteilla (mt.).

Aapola-Kari esittelee nuorten näkemyksiä segregaatista niin tasa-arvobarometrin kuin nuorisobarometrinkin pohjalta (Aapola-Kari 2019). Sukupuolelleen epätyypillistä alaa opiskelevilta nuorilta kysyttiin vuoden 2017 tasa-arvobarometrissä, mistä he olivat saaneet tukea epätyypilliselle valinnalleen (mts. 71). Tukea oli saatu eniten kavereilta ja vähiten koulun henkilökunnan edustajilta kuten opettajilta ja opinto-ohjaajilta (mt.). Tulos antaa ajattelemisen aihetta: kiinnitetäänkö tasa-arvonäkökohtiin edelleenkin tarpeeksi huomiota esimerkiksi opettajankoulutuksessa? Täyttävätkö tasa-arvosuunnitelmat tarkoituksensa, vai tarvittaisiinko radikaalimpia lähestymistapoja? Tämän kysymyksen Aapola-Kari esittää ja ehdottaa, että asiaa selvitettäisiin esimerkiksi kyselyin (mts. 76).

Mitä tulee tasa-arvon toteutumiseen yhteiskunnassa, tasa-arvobarometriin vastanneista miesopiskelijoista yli 60 prosenttia katsoi, että tasa-arvo toteutuu yhteiskunnassamme. Naisopiskelijoista tätä mieltä oli vain vähän yli 40 prosenttia. Naisopiskelijoista noin puolet oli sitä mieltä, että miehillä on yhteiskunnassa hie- man parempi asema, ja miesopiskelijoistakin reilu kolmasosa ajatteli näin. Verrattuna kaikkiin tasa-arvobarometriin vastanneisiin, opiskelijavastaaajilla oli jonkin verran optimistisempi käsitys yhteiskunnan tasa-arvotilanteesta. (Aapola-Kari 2019: 72.)

Aapola-Karin esittelemästä aineistosta käy ilmi, että nuorilla on edelleen joitakin melko konservatiivisia ajatuksia tasa-arvosta, mutta pääosin nuoret vastaajat pitivät tasa-arvoa tärkeänä asiana ja uskovat, että esimerkiksi soveltuvuus johonkin ammattiin ei riipu sukupuolesta (Aapola-Kari 2019: 74–75). Tuloksia voidaan pitää ristiriitaisina, kun sukupuolen mukainen segregatio kuitenkin on käytännössä edelleen vahvaa (mts. 75). Tämän voidaan kenties katsoa vahvistavan ajatustamme siitä, että monesti normien, esimerkiksi sukupuolinnormien, vaikutus meihin itseemme jää tiedostamattomaksi, ja kuvittelemme tekevämme päätöksiä puhtaasti omista lähtökohdistamme.

2.3 Sukupuolen sosiaalinen rakentuminen

Sukupuolen merkitystä eri ammatteihin suuntautumisessa on tutkittu runsaasti, ja sukupuolisegregaation vaikutukset ulottuvat ihmisten elämänkaareen ja yhteiskunnan toimintaan lukuisin eri tavoin. Tämän vuoksi tarkastelemme seuraavaksi sukupuolen sosiaalista rakentumista hieman tarkemmin valottaaksemme niitä mekanismeja, jotka segregaationkin taustalla vaikuttavat.

Tuula Juvosen (2016: 33) mukaan ihmisten luokittelu joko miehiksi tai naisiksi on arkiajattelua, johon perustuen sukupuolta pidetään biologisena itsestänselvyytenä. Juvonen viittaa artikkelissaan Judith Butleriin tuodessaan esiin vallitsevan ajatuksen kaksijakoisesta sukupuoliajattelusta ja siitä, kuinka tämä ajattelumalli hyväksyy luonnollisina ne mallit, joihin se itse perustuu. Samalla ne, jotka eivät mahdu tähän sukupuoli- ja seksuaali-identiteetin rajaukseen, ajetaan sosiaalisen ymmärryksen ja hyväksynnän ulkopuolelle. (Juvonen 2016: 52.)

Vaikka sukupuoleen liittyvien arkikeskusteluiden lähtökohtana on edelleen usein biologiaan perustuva kaksisukupuolisuus, on tutkijoiden keskuudessa noussut esiin toisenlainen näkemys. Tämän näkemyksen mukaan kaksisukupuolisuus ei ole biologinen itsestänselvyys, vaan sukupuoliero on nähty toisinaan vuorovaihtuksen aikaansaannoksena ja sosiaalisen oppimisen tuotoksena ja toisinaan taas psykoseksuaalisena yksilökehityksenä. (Juvonen 2016: 52.)

Kun sukupuolia ja seksuaalisuutta on alettu tarkastella kriittisemmin, on huomattu, ettei sukupuolen ja seksuaalisuden ymmärtämiseksi ole yhtä oikeaa, kaiken selittävää vastausta, vaan avointen kysymysten kautta on voitu eri lähtökohdista käsin ymmärtää sukupuolen moninaisuutta sekä mistä kaikesta siinä voisi olla kysymys. Sukupuolen niin sanottua luonnollisuutta monin eri tavoin tutkineet ja kyseenalaistaneet naistutkijat ovat jäsentäneet kysymystä siitä, miksi ajatus kahdesta eriarvoisesta ja erilaisesta sukupuolesta toistuu itsepintaisesti. Selitykseksi he tarjoavat biologiasta irrallaan olevan selitysmallin. (Mt.)

Kun biologiaa lakataan ajattelemasta ihmisen sukupuolieroja ja käyttäytymistä ohjaavana luonnollisena, universaalina ja ylihistoriallisesti muuttumattomana ytimenä ja perustana, kaksijakoiseksi sukupuolitettu ja seksualisoitu ruumiillisuus kaikkine lieveilmiöineen osoittautuu ennen kaikkea pakottavaksi yhteiskunnalliseksi valtasuhteeksi. (Mt. 53.)

Sukupuolta sosiaalisena konstruktiona rakennetaan ja ylläpidetään monella tavalla. Sitä voidaan myös lähestyä ja tarkastella monesta eri näkökulmasta. Artikkelissaan Paikalla pysyvää ja liikkeessä olevaa: feministisiä ajatuksia toimijuuteen ja sukupuoleen Hanna Ojala, Tarja ja Jaana Saarinen (2009) hahmottelevat viisi eri lähestymistapaa: sukupuoli roolina, tekemisenä, tyylinä, olemuksena tai tapana.

Määriteltäessä sukupuolta roolina sen ajatellaan jakautuvan kahteen eri osaan: ruumiilliseen sukupuoleen (sex), sekä kulttuuriin ja yhteiskuntaan sosiaalistumisen myötä syntyneeseen sosiaaliseen sukupuoleen (gender). Tämän määritelmän mukaan sukupuoli yhdessä sukupuolen mukaisen käyttäytymisen kanssa ei ole luonnollista, vaan yhteiskunnan luomaan ja siinä vallitsevaan sukupuolijärjestelmään asettumista. Sukupuolena toimitaan näin ollen suhteessa kulttuurisesti ja sosiaalisesti muodostuneisiin sukupuolittuneisiin normeihin. (Ojala – Palmu – Saarinen 2009: 16–17.)

Roolina ymmärrettynä sukupuoli määritetään ruumiin mukaan ja kyse on olemisesta jonakin sukupuolena. Sukupuoli tekemisenä taas määrittyy toistuvien kulttuuristen käytäntöjen ja kirjoittamattomien säännösten mukaan rakentuvina toistuvina suorituksina. Konkreettinen esimerkki tästä on se, kuinka tietyt lelut ”koodataan” ja niitä markkinoidaan yksinomaan tietylle sukupuolelle – kärjistäen: nukket tytöille, autot ja pyssyt pojille. (Ojala ym. 2009: 17.)

Sukupuolen tulkitseminen tapana liittyy niin ikään tekemiseen, mutta esiintyy rutinoituneissa tavoissamme. Toimiessaan eri tilanteissa rutiininomaisesti yksilö hyväksyy kulttuurin luoman kuvan miehestä ja naisesta omakseen. Tällä tavalla

syntynyt kuvitteellinen sukupuoli näyttäytyy itselle sekä muille totena ja luonnollisena. (Ojala ym. 2009: 18.)

Edellä mainittujen jäsennostapojen pohjalta voidaan vähintäänkin kyseenalaistaa ajatus sukupuolesta biologiasta kumpuavana ominaisuutena sekä ennalta määrättyä asiantilana; sukupuoli on kulttuurisidonnainen konstruktio, joka elää ajassa ja jota rakennetaan ja toisinnetaan lukemattomien pienten ja suurempien tekojen ja ajatusmallien kautta jatkuvasti. Tämän vuoksi on tärkeää aktiivisesti kyseenalaistaa stereotyyppisiä käsityksiä eri sukupuolista. Vain näin voidaan saavuttaa todellinen tasa-arvo työelämässä ja yhteiskunnassa laajemminkin.

3 Nuoruuden erityispiirteitä elämänvalintojen näkökulmasta

3.1 Nuoruuden ajan fyysiset ja psykoneurologiset muutokset

Ihmisen kehityksen kannalta nuoruus on monien muutosten aikaa. Käytös muuttuu aikuisemmaksi ja kiinnostus seksuaalisuuteen herää. tällöin aivojen kehitys sekä muutokset ovat merkittäviä muuhun ikään verraten. Ainoastaan ihmisen aivan varhaisessa kehitysvaiheessa tapahtuva aivojen kehitys ja muutos on mittavampaa. (Hermanson – Sajaniemi 2018.)

Nuoruudelle ominaisia piirteitä on, että harkinta-aika on tuolloin erityisen lyhyt ja reagoiminen nopeaa (Hermanson – Sajaniemi 2018). Sosiaalisissa tilanteissa nuoren tunteita säätelevät aivoalueet valpastuvat ja tunteiden säätely on hankalampaa kuin lapsuuden ja aikuisuuden aikana. Vaikka puberteetti kestää ainoastaan kahdesta viiteen vuoteen, nuoruuden aikaisen aivojen kehityksen katsotaan kestävän jopa 10–12 vuotta. (mt.)

Tämä reilun kymmenen vuoden ajanjakso nuoruudessa, aikuisuuden ja lapsuuden välissä on aikaa, jolloin aivot ovat haavoittuvaisimmillaan ja herkistyneet ympäristön epäsuotuisille vaikutuksille ja myös nuoren kehitys on erittäin altis erilaisille negatiivisille häiriöille. Tutkimusten mukaan aivot ovat kehittyneet

vasta 24–25-vuotiaalla niin, että nuori kykenee toimimaan ”järkevästi”, hilliten impulsiivisuuttaan ja käyttäytymistään paremmin. (Hermanson – Sajaniemi 2018.)

Aivojen sisäiset eriaikaiset kypsymiset altistavat nuoren siis varsin usein niin sanotusti epäoptimaalisiin valintoihin ja turhaan riskinottoon. Yhdessä hormonaalinen ja välittäjäaineiden muutos sekä aivojen muut eriaikaiset muutokset vaikuttavat nuoren oppimiseen, sosiaaliseen toimintaan ja tunteiden hallintaan. Sosiaalinen kömpelyys, empatian puute, hitaus joidenkin ilmeiden tunnistamisessa sekä sosiaalisen arvioinnin ja torjunnan pelko ovat myös tyypillisiä esimerkkejä nuoruudesta. (mt.)

Nuoren aivot kehittyvät eniten niissä osissa, joita käytetään aktiivisimmin, joten terveellisen kehityksen kannalta olisi tärkeää tietoisesti kehittää harkitsemiskykyä ja pyrkiä vastustamaan nopean mielihyvän tuottavaa toimintaa ja välttämään tarpeettoman pikaista reagointia. Liian nopeat reaktiot aiheuttavat ongelmia oppimisessa ja sosiaalisessa kanssakäymisessä ja myös niin sanottujen hyvien valintojen tekeminen vaikeutuu. (Hermanson – Sajaniemi 2018.)

3.2 Nuoruuden ajan kehitystehtävät

Nuoruuden aikana käymme läpi kehitystehtäviä samoin kuin muunkin elämämmme aikana. Erilaiset roolimutokset ja itsenäisyyden tavoittelu ovat osa nuoruutta. Nuoruuden aikaisia toiminnan muutoksia voidaan tarkastella esimerkiksi Erik H. Eriksonin psykososiaalisen kehitysteorian (Dunderfelt 2011: 233) ja Robert Havighurstin kehitystehtäväteorian (Dunderfelt 2011: 85) avulla.

Sekä Eriksonin että Havighurstin mukaan kohtaamme elämässämme erilaisia kehityskriisejä. Kun käymme onnistuneesti läpi – vaikkakin myös negatiivisten kokemusten kautta – nämä haasteet, kehitymme ihmisinä ja pystymme omaksumaan uusia kykyjä ja valmiuksia. Havighurst ja Erikson määrittelevät nuoruuden kehitystehtävät aikaan ennen kahtakymmentä ikävuotta. (Dunderfelt 2011: 85 ja 234.)

Dunderfelt (2011: 84–88) luonnehtii nuoruutta ajanjaksoksi, jolloin on ikään kuin opeteltava elämään uudestaan. Hän kokoaa nuoruuden aikaisiksi haasteiksi ja tehtäviksi muun useita opinnäytetyömme kannalta merkityksellisiä asioita. Hänen mukaansa alamme nuoruudessa luoda uusia ystävyysuhteita ja vähitellen ihmissuhteet muuttuvat syvällisemmiksi; samastumme ja ihastumme. Ihas- tumme ja ihailemme myös erilaisia julkisuuden henkilöitä ja haluamme tulla sa- manlaisiksi täydelliseksi ihmisiksi kuin he mielestämme ovat. (mt.)

Näiden erilaisten kokemusten kautta minäkokemus selkiintyy ja nuori alkaa poh- tia omaa rooliaan maailmassa. Robert Havighurstin määrittelemät, nuoruuden aikaiset eli ennen kahdenkymmenen vuoden ikää elettävät normatiivisiin oletuk- siin perustuvat kehitystehtävät ovat muun muassa oman fyysisen ulkonäön hy- väksyminen, kyky käsitellä tunteita itsenäisesti, oman maailmankatsomuksen, arvomaailman ja moraalin luominen sekä pyrkimys taloudelliseen ja sosiaali- seen vastuuseen. (Dunderfelt 2011: 85.)

Kahdenkymmenen vuoden rajapyykin jälkeiset kehitystehtävät Havighurst mää- rittelee pääasiassa parisuhteeseen ja perheen perustamiseen liittyviksi, mutta myös yhteisöllisen vastuun ottaminen, ansiotyön aloittaminen sekä tunne kuulu- misesta johonkin sosiaaliseen ryhmään ovat osa kehitykseemme kuuluvista teh- tävistä. (Dunderfelt 2011: 97.)

Erik H. Erikson tuo kehitysteorioissaan Havighurstia vahvemmin esiin ihmisen oman psykososiaalisen minuuden, identiteetin kehityksen sekä ihmisen ja ym- päristön vuorovaikutuksen merkityksen yksilön kehitykselle. Eriksonin mukaan tämä vuorovaikutus perustuu yhteiskunnan reunaehdot täyttäviin ja omien psyykkisten voimavarojen mukaisiin valintoihin ja päätöksiin. (Dunderfelt 2011: 231–232.)

Vaikka ihmisen kehitys on Eriksonin mukaan koko elämän mittainen matka, ajoittuu jopa kolme kahdeksasta Eriksonin kehityskriiseistä lapsuuteen ja kolme nuoruuteen. Nuoruuden aikaisista kehitysvaiheista ensimmäinen ajoittuu var- haisnuoruuteen ja viimeinen puolestaan varhaisaikuisuuden aikaan. Nuoruuden

aika on Eriksonin mukaan itsensä etsimisen aikaa. Tutkimalla ympäristöään sekä ottamalla mallia muista nuori ikään kuin kokeilee erilaisia rooleja. Luodakseen oman identiteettinsä täytyy nuoren kuitenkin irtautua muiden mallintamista rooleista ja kehittyä omaksi itsekseen. Varhaisaikuisuuden kehitystehtäviksi Erikson kuvaa oman paikan ja tehtävän etsimisen. (Dunderfelt 2011: 234–237.)

3.3 Nuoruuden aikainen sosiaalisaatio

Nuoren identiteetin kehitykseen vaikuttaa suuresti se sosiaalis-kulttuurinen ympäristö, jossa hän elää. Nuoren sosiaalisten suhteiden verkostoon kuuluvat pääasiassa vanhemmat sekä ikätoverit, joiden kanssa nuori viettää suurimman osan ajastaan. Vanhempien ajatukset ja toimintamallit yhdessä nuoren ystäväpiirin toimintojen ja ajatusten kanssa vaikuttavat tutkimusten mukaan merkittävästi yksilön kehitykseen sekä ajatteluun, ja näin nuori ikään kuin huomaamattaan kehittyy oman ympäristönsä jäseneksi. (Nurmi – Ahonen – Lyytinen – Lyytinen – Pulkkinen – Ruoppila. 2010: 148, 150.)

Ajattelun kehittymisen myötä myös nuoren suunnittelutaidot kehittyvät ja minäkuva muuttuu abstraktimmaksi: nuori ei enää hahmota itseään vain konkreettisten, näkyvien asioiden kautta, vaan kykenee käsitteellisempään ajatteluun. Yksinkertaistettuna esimerkkinä: aiemmin nopeaksi juoksijaksi ja hyväksi jalkapallon pelaajaksi itsensä mieltänyt nuori kykenee näkemään itsensä urheilullisena yksilönä sekä vahvana joukkuelajipelaajana. (Nurmi ym. 2010: 156.)

Nuoruuden aikana määrittelemme itseämme enemmän kuin lapsuudessa ja luomme itsestämme omanlaisemme kuvan. Eri toiminnoista saatava konkreettinen palaute ei enää vaikuta minäkuvaan samaan tapaan kuin ennen, vaan tärkeämmäksi nousevat itselle luodut sosiaaliset roolit sekä muiden hyväksyntä. Asetamme tavoitteita ja teemme päätöksiä omien kiinnostuksen kohteidemme ja motivaatiomme pohjalta. (Nurmi ym. 2010: 150–152, 160.)

Sosialisaatio määritellään yleisesti prosessina, jonka yksilö käy läpi elämänsä aikana useaan kertaan kiinnittyessään kulloiseenkin ympäristöönsä. Tärkein sosialisaatio tapahtuu nuoruuden aikana, jolloin nuori omaksuu lähiyhteisön sekä

yhteiskunnan toiminta- ja ajattelutapoihin perustuvat normit. (Nivala 2007: 77–81.)

Kasvatuksen kautta omaksutut yhteiskunnan yhteiset pelisäännöt auttavat nuorta löytämään paikkansa yhteisössä ja näin myös kiinnittymään yhteiskuntaan. Sosiaalipedagogisesta näkökulmasta katsottuna prosessin aikainen yksilön aktiivinen osallistuminen ja kehittyminen korostuu. Osallistumisen ja kehittymisen avulla nuori voi vahvistaa kykyään kriittiseen tarkasteluun yhteiskunnasta omaksuttavia asioita kohtaan. (Nivala 2007: 77–81.)

Nuoruus on siis monien psyykkisten ja fyysisten muutosten aikaa, jolloin kehossa ja mielessä tapahtuu suuria mullistuksia. Hormonitoiminnan lisääntyminen saa aikaan myös tunne-elämä myllerryksen ja seksuaalisuuden heräämisen. Tänä myrskyisänä aikana meidän täytyy kuitenkin yhteiskunnan vaatimuksista johtuen myös tehdä tulevaisuutemme kannalta ratkaisevia päätöksiä ja pyrkiä näin luomaan perusta tulevaisuudellemme.

4 Ura- ja opinto-ohjauksen suuntauksia

Ura- ja opinto-ohjauksen kenttä on varsin laaja. Ammatinvalintaohjausta tehdään jo yläkoulussa, kun oppilaat tekevät esimerkiksi työministeriön ammatinvalintatestin. Uraohjausta saattaa tulla vastaan myös TE-palveluiden kanssa asioidessa. Myös yksityisiä uravalmentajia on markkinoilla; heitä voi konsultoida esimerkiksi työnhakuun liittyvissä asioissa kuten ansioluettelon viilaamisessa.

Polkuaan etsiviä nuoria tuetaan ura- ja koulutuspuhdoissa lukuisissa eri palveluissa, kuten nuorten työpajoilla ja valmennuspalveluissa kuten Kelan tuke-
massa Nuotti-valmennuksessa ja Diakonissalaitoksen toteuttamassa Vamos-
valmennuksessa. Jokaisen oppilaitoksen palveluihin kuuluu myös opinto-ohjaus, jonka sisältö ja toteutustavat vaihtelevat merkittävästi.

Seuraavissa alaluvuissa määrittelemme tarkemmin, mitä ohjauksella tarkoitetaan ja esittelemme erilaisia näkökulmia erityisesti uraohjaukseen liittyen.

4.1 Ohjauksen määritelmä

Ammatinvalinta-, ura- ja opinto-ohjauksesta puhuttaessa on syytä alkuun määritellä, mitä ohjauksella ylipäätään tarkoitetaan.

Erja Kuurila (2014: 36) toteaa väitöskirjassaan ohjauksesta käsitteenä seuraavaa:

Ohjausta voidaan pitää hyvin monitahoisena ja laajana käsitteenä. Termiä määritellään käyttämällä eri näkökulmia, eli ohjaus käsitteenä ja toimintana, ohjauksen tehtävä ja ohjauksen muodot.

Sanna Vehviläinen määrittelee Ohjaustyön opas -teoksessaan:

Ohjaus on yhteistoimintaa, jossa tuetaan ja edistetään ohjattavan oppimis-, kasvu-, työ- tai ongelmanratkaisuprosesseja sellaisilla tavoilla, että ohjattavan toimijuus vahvistuu (Vehviläinen 2014: luku 1 "Ohjauksen määrittely").

Ohjauksen määritelmä käsitteenä sekä toimintana on muuttunut vuosien aikana – ei ainoastaan erilaisten näkökulmien vuoksi, vaan myös siksi, että ymmärrys ohjauksen sisällöstä on lisääntynyt. 1900-luvun alussa ohjaus on ymmärretty pääasiassa neuvontana (guidance), jonka pääasiallisena tarkoituksena oli ihmisen ohjaaminen ennalta valittuun suuntaan yksilön omien voimavarojen vahvistamisen sijaan. Guidance-ohjausta eli neuvontaa käytetään edelleen osana ohjausta silloin kun tarkoituksena on vaikuttaa yksilön tekemiin päätöksiin tai esimerkiksi välittää tälle tietoa erilaisista vaihtoehdoista. (Kuurila 2014: 36.)

1940-luvulta lähtien jalansijaa on saanut counselling-näkökulma ohjaukseen. Tällaisen ohjauksen tarkoituksena on auttaa yksilöä voimaantumaa ja näin tekemään itselleen edullisia päätöksiä elämässään (Kuurila 2014: 36–37).

Kun ohjausta määritellään toiminnan kautta, ohjaajan ja ohjattavan välinen suhde nähdään usein ensisijaisesti auttamissuhteena. Ohjaaja ja ohjattava ovat usein statukseltaan erilaisissa rooleissa ja tuolloin on tärkeää pyrkiä luomaan tasavertainen suhde ohjattavaan. Tämä vaatii ohjaajalta ammattitaitoa. Oikeanlaisen ja oikea-aikaisen ohjauksen ja tasavertaisen suhteen avulla luodaan

mahdollisuus saavuttaa keskinäinen luottamus. Hyvän ohjaussuhteen kautta syntyy mahdollisuus dialogiseen vuorovaikutukseen ja siihen että ohjattavan voimavarat ja hyvinvointi lisääntyvät. (Kuurila 2014: 37.)

Tässä opinnäytetyössä ohjaus-termi tulee ymmärtää laajasti siten että se käsittää sekä guidancen että counsellingin, sillä ammatinvalinta-, opinto- ja uraohjauksista tekevät ammattilaiset paitsi pyrkivät voimaannuttamaan yksilöä löytämään itselleen parhaat ratkaisut, myös tarjoavat runsaasti tietoa erilaisista koulutus- tai työmahdollisuuksista.

4.2 Hyvän ohjauksen kriteereitä ohjauksen laadun varmistamiseksi

Opetushallituksen julkaisema Hyvän ohjauksen kriteerit -esite sisältää suosituksia perusopetuksen, lukiokoulutuksen ja ammatilliseen koulutuksen ohjauksen laadun kehittämiseksi ja varmistamiseksi (Hyvän ohjauksen kriteerit 2014: 3).

Esitettyjen kriteerien mukaan oppilaille tulisi varata mahdollisuus riittävään ja monipuoliseen koko opintojen ajan kestävään henkilökohtaiseen ohjaukseen ryhmässä tapahtuvan ohjauksen lisäksi. Oppilaiden kanssa työskentelevien opinto-ohjaajien osaamisen tulee olla korkeatasoista ja ajantasaista. Opetuksen järjestäjän tulee laatia koulukohtainen ohjaussuunnitelma yhdessä oppilaiden, heidän huoltajiensa sekä muiden sidosryhmien kanssa. Oppilaanohjausta tulee kehittää tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta lisääväksi. (Hyvän ohjauksen kriteerit 2014: 9–18.)

Tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistämisestä oppaassa todetaan seuraavaa:

Oppilaanohjausta kehitetään suunnitelmallisesti tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistämiseksi. Ohjaus toteutetaan tavalla, joka edistää oppilaan luottamusta omiin tasavertaisiin mahdollisuuksiinsa koulutuksessa ja työelämässä. Oppilasta tuetaan tiedostamaan tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden merkitys valinnoissaan. (Hyvän ohjauksen kriteerit 2014:11.)

Nivelvaiheissa eli oppilaan siirtymävaiheissa eri koulutusasteiden tai oppilaitosten välillä oppilaitosten välisen yhteistyön tulee olla suunnitelmallista ja toimivaa. Ohjauksen tarkoitus on varmistaa, että oppilaalla on riittävät taidot hankkia tietoa jatko-opinnoista ja toimia hakujärjestelmässä. Jatko-ohjauksen, jonka tukemiseen myös opinnäytetyömme siltaava infografiikka on suunniteltu yhdessä CONNEXT-hankeen kanssa, tarkoitus on auttaa nuorta siirtymään jatko-opintoihin tai muuhun nuorta tukevaan ohjattuun toimintaan. (Hyvän ohjauksen kriteerit 2014: 9–18.)

Koulutuksen ja uravalintoihin liittyvien päätöksen ohjauksen tueksi opetushallituksen laatima opas esittää seuraavaa:

Ohjaus tukee perusopetuksen suorittamista sekä oppilaan sijoittamista toisen asteen opintoihin. Ohjaus on toteutettu tavalla, joka auttaa oppilasta suunnittelemaan opintojaan, tekemään tarkoituksenmukaisia valintoja sekä laatimaan itselleen suunnitelman toisen asteen opintoja varten. Ohjaus on toteutettu tavalla, joka tukee oppilaan aktiivista ja kriittistä tiedonhankintaa. Ohjauksessa käsitellään monipuolisesti ja ennakkoluulottomasti vaihtoehtoja oppilaan omien suunnitelmien ja valintojen tueksi. (Hyvän ohjauksen kriteerit 2014: 14.)

Opetushallituksen luomien suositusten tarkoituksena on varmistaa korkealaatuisen ohjauksen sekä monipuolisen tarjonnan saatavuus valtakunnallisesti asuinpaikasta riippumatta. (mt.)

4.3 Uraohjauksen tavoite

Uraa ja ala- ja opiskeluvalintoja pohtiville nuorille on olemassa runsain mitoin erilaisia oppaita ja esimerkiksi ammatinvalintatestejä. Nämä materiaalit painottuvat useimmiten hyvin konkreettisiin ja käytännönläheisiin seikkoihin kuten eri ammattien ominaisuuksiin (Turja 2018) tai vaihtoehtoisesti omien vahvuuksien, motivaation lähteiden ja mielenkiinnon kohteiden tunnistamiseen (Nykänen 2020), siinä missä ammatinvalinnan taustalla olevat, vaikeammin hahmotettavat mutta mielestämme merkittävät tekijät jäävät käsittelemättä.

Ammattilaisille suunnattu materiaali on moninaista. Yleisteosten (Kasurinen 2004) ohella saatavilla oleva materiaali keskittyy johonkin tiettyyn erityisaiheeseen, kuten tasa-arvoon (Haataja – Leinonen – Lahelma – Hynninen – Juutilainen – Huovinen – Teräs – Mustakallio – Sunnari 2005) tai tietyn ihmisryhmän, kuten erityisopiskelijoiden, näkökulmaan (Honkanen 2006).

Sukupuolistereotyyppioita on nostettu alan kirjallisuudessa esiin jo pitkään, vaikka tämän keskustelun hedelmät näyttävät toistaiseksi jääneen vähäisiksi siitä päätellen, miten vahvasti monet ammatit edelleen Suomessa jakautuvat sukupuolittain. Ammatti- ja opiskeluvaihtoihin liittyvien muiden ”piilotekijöiden” reflektointi sen sijaan vaikuttaa olevan melko harvinaista.

Uraohjauksen tavoite on valmistaa opiskelijaa selviytymään opinnoistaan ja aloittamaan työuransa. Opiskelijan pitää siis saada mahdollisimman monipuoliset tiedot mahdollisuuksistaan kouluttautua, eri ammateista ja työelämästä yleensä. Tietoa erilaisista vaihtoehdoista tulisi saada mahdollisimman aikaisin, jotta omilla ainevalinoilla voisi vaikuttaa mahdollisuuksiin päästä jatko-opintoihin. (Kuurila 2014: 48–49.)

Jotta nuori kykenisi pohtimaan omia kiinnostuksen kohteitaan ja asettamaan itselleen realistisia tavoitteita, uraohjauksen pitää auttaa opiskelijaa ymmärtämään elinikäisen oppimisen merkitys – uranhallintataidot ovat tärkeässä osassa määrittämässä opiskelijan tulevaisuutta. Näiden taitojen avulla nuori kykenee suunnittelemaan uraansa aina koulutuksesta työelämään kiinnittymiseen ja jatkuvaan itsensä kehittämiseen asti. (Kuurila 2014: 49.)

Erääksi uraohjauksen eettiseksi ongelmaksi on noussut kuitenkin se, että ohjaus on tähdännyt koulutusjärjestelmän mahdollisimman tehokkaaseen toimivuuteen sen sijaan, että ohjausta olisi tosiasiallisesti resursoitu opiskelijoiden henkilökohtaisten tavoitteiden saavuttamisen tukemiseen. (Kuurila 2014: 49.)

Kuten aiemmin tässä luvussa tuotiin esiin, ohjauksen tarkoitus on tukea ja auttaa opiskelijaa löytämään oma polkunsä oppijana. Ohjauksen tärkein tavoite on kuitenkin viime kädessä ohjauksen tekeminen tarpeettomaksi (Kuurila 2014:

40). Oikea-aikainen ja oikeanlainen ohjaus voi siis parhaimmillaan voimaannuttaa ohjattavaa niin, että hän kykenee hyödyntämään omia voimavarojaan ja vahvuuksiaan ja näin parantaa omaa elämänhallintaansa itsenäisenä toimijana.

Urasuunnittelu, tarkoitetaan sillä sitten koulutukseen tai ammatinvalintaan liittyviä suunnitelmia, vaatii nuoren omaa kiinnostusta ja motivaatiota asiaan. Usein nuori kuitenkin niin sanotusti vain ajautuu koulutukseen omien, ehkä osin tiedostamattomien valintojensa ja vaikuttimiensa ohjaamana. Opinto-ohjauksessa-kin tulisi siis mielestämme herätellä nuorta ajattelemaan omien valintojensa taustalla piileviä tekijöitä sen sijaan, että nuorelle ainoastaan listataan mahdolliset koulutuspaikat kenties stereotyyppisten oletusten pohjalta tai jopa yhteiskunnan intresseihin perustuen.

Myös nuoruuden kehitystehtävät ja fysiologiset muutokset, joita esittelimme luvussa 3, ovat vaikutuksiltaan sellaisia, ettei nuori peruskoulua päättäessään välttämättä kykene ilman taitavaa, herkkänäköistä ohjausta tekemään tulevan työelämänsä kannalta parhaita valintoja. Pidämmekin opinto-, ammatinvalinta- ja uraohjauksen kehittämistä tässä ja edellisissä luvuissa käsitellyt teemat huomioiden hyvin tärkeänä niin yksilöiden hyvän elämän kuin koko yhteiskunnan oikeudenmukaisuuden kannalta.

5 Infografiikka uravalintoja ohjaavien tekijöiden tunnistamiseen

Infografiikka ei ole pelkästään tiedon visualisointia, vaikka näin saatetaan joskus luulla. Infografiikka on sanana melko uusi ja vielä vakiintumaton. Nykyään määritelmä tietografiikka (data visualization) kuvaa ainoastaan tietoon perustuvan datan esittämistä kuvana, kun taas infografiikka, aiemmin myös informaatiografiikka, on käsitteenä laajempi. (Krum 2013: 2–6.)

Uudemman määritelmän mukaan infografiikka sisältää tiedon lisäksi myös paljon muuta ja se määritelläänkin kuvitusta ja tekstimuotoista tietoa sisältäväksi kokonaisuudeksi, joka yksittäisen tiedon sijaan ”kertoo kokonaisen tarinan”

(Krum 2013: 6). Krum vertaa infografiikkaa julkiseen puheeseen, jonka tarkoitus voidaan jakaa kolmeen eri tavoitteeseen: tiedon lisäämiseen, yleisön vakuuttamiseen tai viihteeseen (mt.).

Opinnäytetyössämme toteutetun infografiikan tarkoitus on auttaa ymmärtämään ammatin- tai uravalinnan suuntaa ohjaavia tekijöitä. Jotta luomaamme infografiikkaa voidaan käyttää tarkoituksenmukaisella tavalla, olemme tehneet sekä yksilö- että ryhmäohjausta varten erilliset ohjeet (Liite 1).

5.1 Infografiikan osa-alueiksi nostetut tekijät

Infografiikan suunnitteluprosessi lähti liikkeelle laajasta kirjallisuuskatsauksesta. Yritimme selvittää erinäisten tutkimusten, selvitysten ja kirjallisuuden avulla, millaisia tekijöitä nuorten ammatti- ja koulutusvalintoihin mahdollisesti liittyy. Seuraavassa alaluvussa tuomme esiin, millaisia seikkoja kirjallisuuden perusteella on identifioitu, ja esittelemme niihin liittyvää tutkimustietoa ja kirjallisuutta.

Kirjallisuuskatsauksen perusteella tietyt elämän osa-alueet nousivat vahvimmin esiin sellaisina seikkoina, jotka mahdollisesti vaikuttavat osaltaan nuoren ihmisen ammatti- ja koulutusvalintoihin. Osa tunnistamistamme tekijöistä nousevat enemmän esimerkiksi psykologian, sosiologian ja sukupuolentutkimuksen aloilla tehdystä laadullisesta tai tilastollisesta tutkimuksesta, osa taas suoraan eri hankkeissa haastateltujen nuorten itse esiin nostamista asioista.

Olemme jaottelussa pyrkineet riittävän yksinkertaisiin kategorioihin, jotta infografiikka pysyisi selkeänä ja tarkoituksenmukaisena. Kategoriat jättävät tarkoituksella kuitenkin myös joustovaraa tulkinnoissa ja käsittelylaajuudessa, joten niiden pohjalta voi virittää monenlaisia keskusteluja ohjaustilanteissa.

5.1.1 Perhe

Kasvuperhe on ihmisen identiteettiä ja valintoja alusta alkaen merkittävällä tavalla muokkaava tekijä. Esimerkiksi perheen sosioekonomisen aseman ja van-

hempien koulutustaustan on todettu ennustavan voimakkaasti myös lapsen tulevaa koulutusta, terveyttä ja taloudellista asemaa (Eskelinen – Hautala – Lintunen – Kallio 2020; Haapakorva – Ristikari – Kiilakoski 2018: 174–175).

Jacobs, Ahmad ja Sax (2017) selvittivät Kalifornian yliopiston UCLA:n yli kolme vuosikymmentä kattavan kyselytutkimusaineiston avulla, miten suuri osa insinöörien lapsista suunnitteli itsekin uraa tekniikan alalla. He etsivät vastauksia seuraaviin kysymyksiin:

1. Jos yksi tai molemmat vastaajan vanhemmista ovat töissä tekniikan alalla, lisääkö se vastaajan todennäköisyyttä hakeutua samalle alalle?
2. Eroaako vanhempien vaikutus lapsen ammatinvalintaan vanhemman ja lapsen sukupuolen mukaan tai jos molemmat vanhemmat ovat tekniikan alalla?
3. Ovatko nämä vaikutussuhteet vahvistuneet vai heikentyneet viime vuosikymmenten aikana?
4. Vaikuttavatko vanhempien ammatit enimmäkseen tiettyjen välillisten tekijöiden kuten arvojen kautta, vai onko vaikutus enimmäkseen sellaista, mitä ei voida selkeästi liittää mihinkään tiettyyn tekijään?

(Jacobs – Ahmad – Sax 2017: 7.)

Jacobs, Ahmad ja Sax havaitsivat aineiston perusteella, että insinöörivanhempien lapset todella suuntaavat todennäköisemmin tekniikan alalle, ja että myös vanhemman ja lapsen sukupuolella oli vaikutusta siihen, kuinka paljon todennäköisemmin lapsi aikoi suunnata samalle alalle kuin vanhempansa. (Jacobs ym. 2017: 8–10.)

Kaikkein selkein vaikutussuhde oli silloin, kun molemmat vanhemmat olivat tekniikan alalla: tällöin miespuolisten vastaajien todennäköisyys hakeutua tekniikan alalle oli yli kolminkertainen verrattuna niihin vastaajiin, joiden vanhemmat eivät olleet insinöörejä, ja naispuolisten vastaajien jopa yli seitsenkertainen. (Jacobs ym. 2017: 11.)

Tilanteissa, joissa vain toinen vanhemmista oli insinööri, havaittiin seuraavaa:

- Jos vain isä oli insinööri, tyttären todennäköisyys valita tekniikan ala oli keskimäärin 2,65-kertainen verrattuna naispuolisiin vastajiin, joiden vanhemmat eivät olleet tekniikan alalla.
- Jos vain äiti oli insinööri, tyttären todennäköisyys valita sama ala oli keskimäärin 3,08-kertainen.
- Jos vain isä oli insinööri, pojan todennäköisyys valita tekniikan ala oli 2,38-kertainen verrokkiryhmään verrattuna.
- Jos vain äiti oli insinööri, pojan todennäköisyys valita sama ala oli keskimäärin 1,81-kertainen.

(Jacobs ym. 2017: 11.)

Pitkän aikavälin tarkastelussa Jacobs, Ahmad ja Sax havaitsivat, että äidin ammatin vaikutus etenkin tyttärien ammatinvalintaan oli kasvanut selvästi vuosien 1976 ja 2011 välillä (Jacobs ym. 2017: 11). Tätä he selittävät sillä, että tutkimusajanjaksolla äitien osallistuminen työelämään on huomattavasti lisääntynyt, ja äidit ovat töissä suuremman osan myös lastensa kasvuvuosista (mts. 16).

Tekijät toteavat myös, että naisia ja siten myös äitejä on tekniikan alalla edelleen niin vähän, että insinööriäitien ammatinvalinnan kasvaneesta vaikutuksesta huolimatta suuria harppauksia tekniikkaa opiskelevien naisten määrässä ei ole tapahtunut. Heidän mukaansa tarvitaankin myös muita vaikutuskeinoja, jotta tekniikan alan houkuttelevuus naisille saataisiin suuremmaksi. (mts. 16.)

5.1.2 Ympäristö

Nuoren kasvu ympäristö, esimerkiksi se, asuuko nuori suuressa yliopistokaupungissa vai pienessä maaseutukunnassa, muovaa omalta osaltaan hänen käsitystään siitä, millaiset kouluttautumisen- ja työntekovaihtoehdot vaikuttavat mahdollisilta. Valtioneuvoston Purkutalkoot-hankkeen loppuraportissa (Lahtinen – Aapola-Kari – Hoikkala – Saari – Tolonen – Vieno – Wrede-Jäntti 2019: 49) nuoren asuinpaikka nousi esiin tekijänä, joka vaikuttaa esimerkiksi koulutuksen saavutettavuuteen. Asuinalueen tarjoamat laajemmat työmarkkinat lisäävät miesten kouluttautumista naisvaltaisille aloille, kun puolestaan ne alueet, joiden työtarjonta on suppeampi ja perustuu teollisuuteen tai rakentamiseen ajaa naiset miesvaltaisille aloille.

Koulutuksen saavutettavuudella tarkoitetaan esimerkiksi taloudellista saavutettavuutta eli koulutuksen hintaa sekä oppilaitoksen sijaintia ja tiloja, varustelutasoa yms. Vaikka esimerkiksi toisen asteen oppilaitoksissa opiskeleminen on teoriassa maksutonta, käytännössä oppimateriaaleista ja esimerkiksi tietokoneesta muodostuu merkittävä menoerä. (Lahtinen ym. 2019: 84.) Taloudelliset tekijät siis vaikuttavat monen nuoren koulutusvalintoihin ”maksuttoman koulutuksen” Suomessa.

5.1.3 Koulu ja vapaa-aika

Suuri osa lapsuudesta ja nuoruudesta vietetään niin sanotusti koulun penkillä. Koulu on siis jo siellä vietetyn ajan perusteella eräs yksilön elämän merkittävimmistä sosiaalisista ympäristöistä. Koulussa myös välitetään yksilöille tiettyjä arvoja ja käsityksiä siitä, mitä yhteiskunnassa pidetään tärkeänä. Koulun vaikutukset ulottuvat vapaa-aikaankin, kun koulutovereiden kanssa vietetään aikaa – kaverien merkitys on nuoren elämässä suuri.

Valtioneuvoston Purkutalkoot-hankkeen loppuraportissa (Lahtinen – Aapola-Kari – Hoikkala – Saari – Tolonen – Vieno – Wrede-Jäntti 2019: 80–85) kuvataan haastatteluaineiston pohjalta nuorten omia käsityksiä muun muassa siitä, miten eri instanssit ja henkilöt ovat vaikuttaneet heidän opiskelu- ja alavalintoihinsa.

Monet valtioneuvoston selvitystä varten haastatellut nuoret mainitsivat omiin opiskeluvaihtoehtoihinsa vaikuttaneen merkittävästi sukulaisilta tai ystäviltä saadut tiettyjä aloja ja opiskelupaikkoja koskevat tiedot. Joissakin tapauksissa ohjailu oli myös hyvin eksplisiittistä: eräs haastateltu esimerkiksi kuvasi, kuinka hänelle oli luvattu tuntuva palkinto, jos hän pääsisi tiettyyn arvostettuun lukioon opiskelemaan. (Lahtinen ym. 2019: 83.)

Merkittävä tekijä on myös mahdollisen opiskelupaikan sijainti – peruskoulua päättävälle nuorelle päätös muuttaa pois kotoa on suuri, eivätkä kaikki ole siihen halukkaita tai muuten valmiita. (mt.)

Ajatuksia herättävä koulutuksen ja ammatin valintaan vaikuttava tekijä on monikulttuurisista taustoista tulevien opiskelijoiden ohjaus naisvaltaisille sosiaali- ja terveydenhuollon aloille. (mts. 47.)

Koulun vaikutus nuoren jatkokoulutus- ja uravalintoihin voi siis olla monella tavalla merkittävä hyvässä ja pahassa. Oppilaitoksien ja niissä työskentelevien aikuisten on syytä jatkuvasti reflektoida omaa toimintaansa pyrkien asettumaan oppilaiden asemaan: toimimmeko tosiasiallisesti heidän tarpeistaan käsin, vai pyrimmekö ohjaamaan omien arvojemme tai ennakkokäsitystemme mukaisesti?

5.1.4 Harrastukset

Nuorten harrastuksilla ja vapaa-ajanvietolla on todettu olevan yhteyksiä ammatinvalintoihin, ja harrastusten on todettu lisäävän niin sanottuja epätyypillisiä valintoja. Harrastuksiin hakeudutaan yleensä omien mielenkiinnon kohteiden kautta ja näiden harrastusten kautta opitaan usein myös erilaisia työelämässä hyödynnettäviä taitoja. Epätyypillisillä valinnoilla tarkoitetaan tässä yhteydessä lähinnä tyttöjen maskuliinisina pidettyjä harrastuksia, kuten nikkarointi, ja poikien feminiinisinä pidettyjä harrastuksia, kuten neulonta. (Lahtinen 2019: 51.)

Tutkimuksen mukaan ”maskuliinisia” harrastuksia kuten rakenteleminen harrastavat naiset suuntautuivat koulutuksessaan usein miesvaltaiselle opintopolulle ja vastavuoroisesti tyyppillisinä ”naisten” harrastuksina pidetyt ompelu, kuvataide ynnä muut harrastukset miehillä vaikuttivat lisäävän hakeutumista naisvaltaisille aloille. Yhtä lailla ne nuoret, jotka harrastivat sukupuolelleen tyyppisiä asioita, suuntautuivat niille aloille, joissa heidän oma sukupuolensa oli vahvemmin edustettuna. (Lahtinen ym. 2019: 51.)

5.1.5 Haasteet ja vaikeudet

Koulutuksen periytymisestä puhutaan paljon ja heikko sosioekonominen asema voi muodostua esteeksi pitkälle kouluttautumiselle. Muitakin ”kiviä” koulutuspolulle voi elämän varrella ilmaantua; esimerkiksi mielenterveyspulmat, kiusaaminen ja riittämätön tuki oppilaitoksesta nousivat keskusteluissa vahvasti esiin,

kun testasimme infografiikkaa nuorten kanssa. Tämän vuoksi päätimme nostaa tällaiset haasteet ja vaikeudet näkyväksi osaksi infografiikkaa.

Lotta Tynkkynen selvitti väitöskirjatutkimuksessaan (2013) erilaisten sosiaalisten tekijöiden vaikutusta nuorten uratavoitteisiin. Hän havaitsi tutkimusaineistonsa perusteella, että vanhempien nuoreen kohdistama psykologinen kontrolli korreloi negatiivisesti sen kanssa, kuinka korkeita tavoitteita vanhemmilla oli nuoren opiskelun suhteen. Toisin sanoen, jos nuoren kasvatuksessa käytetään runsaasti sellaisia psykologisen kontrollin keinoja kuin syyllistäminen ja häpäiseminen, on todennäköisempää, että häntä ei myöskään kannusteta kouluttautumaan pitkälle. (Tynkkynen 2013: 44.)

Vanhemmat, joiden sosioekonominen asema on matala, käyttävät todennäköisemmin tällaisia epärakentavia kasvatukseen keinoja. Tälle taas on Tynkkynen mukaan löydetty esimerkiksi sellaisia selityksiä kuin huonosta taloudellisesta tilanteesta aiheutuva stressi (Tynkkynen 2013: 44–45). Tynkkynen (mt.) tutkimus tarjoaa yhden selitysmallin matalan koulutustason periytyneen mekanismeista.

Haavoittuvassa asemassa olevien tunnistamista ja heidän saamansa tuen riittävyyttä voidaan selvittää myös tutkimalla koulupudokkuuden syitä. Vuoden 2017 Nuorisobarometrin artikkelissa Toisen asteen opintojen keskeyttämisen taustatekijöitä (Haapakorva – Ristikari – Kiilakoski 2018) selvitettiin eri tilastoaineistoja yhdistelemällä erityisesti epäonnistuneiden opiskelupaikkahakujen, peruskoulun päättötodistuksen ja mielenterveysongelmien yhteyttä keskeytyneisiin opintoihin.

Tilastoista selviää kirjoittajien mukaan muun muassa, että keskeytyneitä toisen asteen opintoja oli vähiten niillä nuorilla, jotka olivat päässeet suoraan haluaansa opiskelupaikkaan ensimmäisellä hakukerralla (Haapakorva ym. 2018: 171).

Epäonnistuneet haut näkyivät tilastoissa siten, että ne, joilla oli epäonnistuneita opiskelupaikkahakuja takana, olivat selvästi useammin ilman toisen asteen tutkintoa kuin ne, joilla epäonnistuneita hakuja ei ollut. Myös neljä tai enemmän

onnistunutta hakua kokeneilla tutkinnotta jääminen oli todennäköisempää, mutta yhteys ei ollut yhtä selkeä kuin epäonnistuneita hakuja kokeneilla. (Haapakorva ym. 2018: 172.)

Peruskoulun päättötodistuksen keskiarvolla oli myös selkeä yhteys toisen asteen tutkinnon suorittamisen todennäköisyyteen: tutkinnon suorittaneilla keskiarvon mediaani oli noin yhtä arvosanayksikköä korkeampi kuin niillä, joilla ei ollut toisen asteen tutkintoa (Haapakorva ym. 2018: 173).

Myös mielenterveysongelmien yhteys tutkinnon suorittamisen todennäköisyyteen vaikuttaa tilastojen valossa selkeältä, joskaan kausaation suuntaa ei näistä tilastoista voida päätellä. Tutkinnon suorittaneissa oli huomattavasti pienempi prosenttiosuus niitä, joilla on jokin mielenterveyden häiriön diagnoosi kuin niissä, jotka eivät olleet suorittaneet toisen asteen tutkintoa. Esimerkiksi niistä, joilla oli takanaan vain yksi onnistunut opiskelupaikkahaku, toisen asteen tutkinnon suorittaneista mt-diagnoosi oli alle 20 prosentilla, ja ilman tutkintoa olevista 40 prosentilla. (Haapakorva ym. 2018: 174.)

Koulutuksen periytyvyydestä puhutaan paljon, ja siihen otetaan kantaa myös Haapakorvan ja kumppaneiden artikkelissa. Kirjoittajien tutkimissa tilastoissa koulutuksen periytyvyys näkyi siten, että toisen asteen tutkinnon suorittaneiden vanhemmista huomattavasti suurempi osa oli suorittanut korkeakoulututkinnon verrattuna niihin, jotka olivat ilman tutkintoa. Lisäksi tilastoista selvisi, että mitä useampi epäonnistunut opiskelupaikkahaku nuorella oli takana, sitä alhaisempi oli vanhempien koulutusaste. (Haapakorva yms. 2018: 175.)

Voidaankin todeta, että lähtökohdiltaan muita heikommassa asemassa olevien tunnistaminen ajoissa ja heidän tukemiseensa panostaminen on ensiarvoisen tärkeää, mikäli halutaan että mahdollisuuksien tasa-arvo tosiasiallisesti toteutuu yhteiskunnassamme. Vaikeudet voivat sitä paitsi osua kenen tahansa kohdalle, ja niiden vaikutus elämänpolun muodostumiseen voi olla suuri, mikäli riittävää tukea ei ole tarjolla.

5.1.6 Roolimallit

Roolimallien merkitystä stereotyyppioita rikkoville valinnoille on pohdittu julkisessa keskustelussa paljon viime vuosina (esim. Vuoden opo 2016; Luotola 2017; Ruuti 2017; RT Lit 2017; Rämö 2021): onko merkitystä sillä, millaisissa rooleissa esimerkiksi eri sukupuolia tai etnisyyksiä edustavia ihmisiä esiintyy elokuvissa, tv-sarjoissa, kirjallisuudessa ja niin edelleen?

Tutkimukset antavat viitteitä siitä, että oma merkityksensä roolimalleillakin voi olla. Esimerkiksi Julie L. Quimby ja Angela M. DeSantis löysivät viitteitä erityisesti itseluottamukseen liittyvästä epäsuorasta vaikutusmekanismista, mutta havaitsivat pienissä määrin myös roolimallien suoraa vaikutusta naisten uravalintoihin (Quimby – DeSantis 2006: 303–304).

Maria Olssonin ja Sarah E. Martinyn tekemästä tutkimuskatsauksesta selviää esimerkiksi, että vastastereotyyppisille roolimalleille altistumisen on todettu vaikuttavan tyttöjen sukupuoliin liittyviin uskomuksiin; poikien kohdalla vastaavaa tutkimusaineistoa on vähemmän, ja sitä tarvittaisiinkin lisää (Olsson – Martiny 2018: 5).

5.1.7 Media

Altistumme nyky-yhteiskunnassa jatkuvasti erilaiselle medialle esimerkiksi älypuhelimien kautta, siinä missä aiemmin esimerkiksi sanomalehdillä ja televisioilla oli suurempi merkitys. Lapset käyttävät älylaitteita pienestä pitäen ja nuorilla jo huomattava osa viestinnästä tapahtuu älypuhelimien ja tietokoneiden välityksellä. Sosiaalisen median käyttö on nuorille arkipäivää: Tilastokeskuksen mukaan lähes kaikki 16–24- ja 25–34-vuotiaat suomalaiset käyttävät Internetiä yleensä useita kertoja päivässä, ja 92 prosenttia näihin ikäryhmiin kuuluvista seuraa Internetin yhteisöpalveluita (Tilastokeskus 2020).

Media vaikuttaa omalta osaltaan siihen, millaista tietoa saamme eri ammateista ja millainen kuva meille niistä muodostuu. Medialla on suuri rooli myös kulttuu-

risten normien toisintamisessa. Normit puolestaan ohjaavat sitä, millaista toimintaa pidämme suotavana ja "normaalina". Normien vaikutus ulottuu myös ammatinvalintaprosessiin (Lahtinen – Aapola-Kari – Hoikkala – Saari – Tolonen – Vieno – Wrede-Jäntti 2019: 20, 113, 128).

Eeva Luhtakallio (2016) on käsitellyt aikakauslehtien kansikuvia sukupuoli-representaatioiden näyttämönä. Naisten roolit lehtien kansikuvissa eroavat merkittävästi niissä esiintyvien miesten rooleista. Nainen näyttäytyy usein kauniina ja ilman visuaalista viitettä omaan identiteettiinsä. Kuvasta välittyy erotiikkaa, viattomuutta ja/tai seksuaalisuutta. Kuvan tarkoituksena on tuottaa mielihyvää sen katsojalle. (Luhtakallio 2016: 118.)

Myös puhekielessä mallit esiintyvät "kansikuvatytteinä". Naisen toinen rooli kuvissa on perinteinen äitiyteen viittaava olemus. Kuvissa viitataan perheeseen, suhteisiin, harrastuksiin ja yksityiselämään yleensä. Jos kuvissa on naisen rinnalla mies, kuvassa on usein viittauksia romantiikkaan tai läheisyyteen. (Luhtakallio 2016: 118.)

Mies kansikuvassa edustaa ikäänsä ja habitustaan, eikä ole valittu kuvaan ulkoisin kriteerein. Mies on lehden kannessa valta-asemansa vuoksi, ei miellyttäkseen silmää. Näiden lehtien aiheet käsittelevät rahaa, valtaa, tiedettä, uskontoa, valtiota tai politiikkaan. Tutkiessaan aikakauslehtien kansikuvia 1950-luvulta nykypäivään Luhtakallio havaitsi, että tietyt elementit ovat säilyneet muuttumattomina vuosikymmenestä toiseen: nainen esiintyy houkuttelevana ja silmää miellyttävänä ja mies vallan ja politiikan edustajana. (Luhtakallio 2016: 118.)

Kansikuvat ovat vain pieni osuus visuaalisesta tarjonnasta, jota kohtaamme päivittäin, mutta ne toimivat konkreettisenä esimerkkinä niistä tavoista, joilla sukupuolirooleja ja stereotyyppioita luodaan ja toisinnetaan.

5.1.8 Stereotypiat

Stereotypiat ohjaavat ajatteluamme ja sitä millaisena näemme itsemme ja muut suhteessa totuttuihin kulttuurisiin normeihin. Ihmisellä on luontainen tarve luokitella ja lokeroida, jotta pystymme toimimaan kompleksisessa maailmassa. Stereotypiat ovat lähtöisin tästä tarpeesta luokitella ja yksinkertaistaa.

Erityisesti sukupuolistereotypiat läpäisevät kulttuurimme kaikki osa-alueet ja vaikuttavat meihin lapsuudesta asti hyvin vahvasti, kuten tämän opinnäytetyön toisessa luvussa tuomme esiin. Vaikka ihminen olisi miten ”tiedostava” ja tasa-arvoa kannattava, hän saattaa lähes tiedostamattaan kyseenalaistaa esimerkiksi sen, että mies voi olla hyvä sairaanhoitaja tai lastentarhanopettaja tai nainen voi olla kyvykäs pelastaja, rakentaja tai hävittäjälentäjä – tai että sairaanhoitajan ammatti ”sopii” myös miehelle tai pelastajan ammatti naiselle.

Clow, Ricciardelli ja Bartfay tutkivat artikkelissaan (2015), miten totuttujen sukupuoliroolien rikkomisen mainoksissa vaikutti vastaajien suhtautumiseen miehiin sairaanhoitajina ja onko miesten suhtautuminen miessairaanhoitajiin edelleen kielteisempää kuin naisten suhtautuminen, kuten reilun viidentoista vuoden takaisissa tutkimuksissa oli todettu. (Clow – Ricciardelli – Bartfay 2015.)

Tutkimukseen osallistui 164 kanadalaista 18–27-vuotiasta, useaan eri etniseen ryhmään kuuluvaa yliopisto-opiskelijaa. Heille näytettiin diaesitys, joka koostui kuudesta kuva–tekstiparista. Kullekin vastaajalle näytettiin yksi kolmesta vaihtoehdosta: 1) naispuolisten sairaanhoitajien kuvia ja teksti ”Kiinnostaako sairaanhoitajan ammatti?” (”Interested in a career in nursing?”), 2) miespuolisten sairaanhoitajien kuvia ja sama teksti tai 3) miespuolisten sairaanhoitajien kuvia ja teksti ”Onko sinussa miestä sairaanhoitajaksi?” (”Are you man enough to be a nurse?”). Jälkimmäinen teksti on todellisesta mainoksesta, jonka artikkelin tekijät löysivät Oregon Center for Nursing -koulun markkinointimateriaaleista. (Clow ym. 2015: 15–16.)

Vastaajia pyydettiin monivalintakysymysten avulla kuvaamaan kuvien sairaanhoitajista syntyviä mielikuvia, esimerkiksi ”Kuinka sopivana pidät sairaanhoitajan ammattia miehelle/naiselle?”, asteikolla 1–5, missä 1 = erittäin huonosti sopiva ja 5 = erittäin hyvin sopiva. Osa kysymyksistä oli tutkimuksen aiheeseen liittymättömiä täytekysymyksiä, jotka liittyivät esimerkiksi kuvien henkilöiden oletettuihin luonteenpiirteisiin. Vastaajille kerrottiin tutkimuksen liittyvän rekrytointimateriaalien arviointiin. (mts. 16–18.)

Clow & kumppanit havaitsivat, että miessairaanhoitajien kuvat vaikuttivat positiivisesti siihen, miten miehet arvioivat sairaanhoitajan ammatin sopivuutta miehille ja että kolmannen ryhmän (”Onko sinussa miestä sairaanhoitajaksi?”) kuvat vaikuttivat jonkin verran negatiivisesti siihen, kuinka sopivaksi naisvastaajat arvioivat sairaanhoitajan ammatin naisille. Sen sijaan naisvastaajien kohdalla mies- ja naissairaanhoitajien vaikutuksessa asenteisiin ei ollut mainittavaa eroa, mikäli heille näytettiin ”neutraaleja” vaihtoehtoja, siis kuvia ja tekstejä kahdesta ensimmäisestä ryhmästä. (mts. 21.)

Clow & kumppanit havaitsivat myös, että arvioitaessa ’mainoksissa’ esiintyvien sairaanhoitajien pätevyyttä ammattinsa harjoittamiseen kolmannen ryhmän miessairaanhoitajia pidettiin vähemmän kyvykkäinä sairaanhoitajina kuin toisen ryhmän miessairaanhoitajia. Tältä osin tulokset sopivat tekijöiden hypoteesiin siitä, että maskuliinisuuden korostaminen johtaisi huonommaksi arvioituun pätevyyteen, koska ristiriita stereotyyppisen sairaanhoitajan roolin (hoivaava, feminiininen) kanssa on liian suuri. (mts. 14, 22.)

Stereotypioita myös vahvistetaan toisintamalla niitä esimerkiksi oppimateriaaleissa. Kauhanen ja Riukula analysoivat vuoden 2017 tasa-arvobarometristä saatuja tietoja oppimateriaalin sukupuolistereotyyppisyydestä. Selvityksen mukaan erityisesti monet naisopiskelijat – lähes 40 prosenttia – olivat havainneet oppimateriaaleissa sukupuolistereotypioita. (Kauhanen – Riukula 2019: 86.)

5.1.9 Muiden odotukset

Kuten tämän opinnäytetyön nuoruutta käsittelevässä kolmannessa luvussa tulee esille, nuoruudessa yksilö kaipaa kipeästi hyväksyntää muilta ihmisiltä, ja torjunnan sekä sosiaalisen arvioinnin pelko ovat vahvasti läsnä nuoruudessa (Hermanson – Sajaniemi 2018). Tämä voi vaikuttaa myös siihen, että nuori ottaa ympäristöstään vihjeitä siitä, mitä häneltä odotetaan, ja toimii näiden odotuksien mukaisesti, vaikka mahdollisesti itse haluaisi valita toisin.

Nuori viettää paljon aikaa perheensä kanssa, mutta myös muiden ihmisten, kuten vertaisten tai opinto-ohjaajien, vaikutus näkyy nuoressa. Voidaankin sanoa, että koko se sosiaalis-kulttuurinen ympäristö, jossa nuori elää, vaikuttaa nuoren ajatusmaailmaan ja toimintamalleihin ja sitä kautta myös nuoren ammattia tai koulutusta koskeviin valintoihin (Nurmi ym. 2010 148, 150).

Muiden meihin kohdistamia odotuksia tai jopa vaatimuksia voidaan harvoin välttää kokonaan. Tämän vuoksi omanlaisen urapolun löytymisen kannalta olisikin tärkeää, että nuori saisi vastaavasti tukea ja kannustusta myös sen etsimiseen, mikä hänestä itsestään tuntuu mielekkäimmältä. Näin olisi vähemmän todennäköistä, että nuoreen kohdistuvat odotukset muodostuvat hänen valintojaan voimakkaimmin ohjaaviksi tekijöiksi.

5.1.10 Minäkuva

Eräänä olennaisena ammatti- ja koulutusvalintojen taustalla olevana tekijänä vaikuttaa olevan se, millaisena nuori itse näkee itsensä: missä hän on ”hyvä”, mistä hän pitää ja mistä ei ainakaan ja millainen hän ylipäättään on. Yhdellä sanalla ilmaistuna kyseessä on nuoren *minäkäsitys* tai *minäkuva*.

Valtioneuvoston raportissa ”*Mikä ois mun juttu*” – *nuorten koulutusvalinnat sosiaalisaatiomaisemien kehyksissä* (Lahtinen – Aapola-Kari – Hoikkala – Saari – Tolonen – Vieno – Wrede-Jäntti 2019) nuoria on kuultu heidän koulutusvalintojaan koskevissa asioissa. Yksi haastattelujen pohjalta muodostettu selittävien tekijöiden kategoria on suoraan tavoiteltuun ammattiin liittyvät tekijät.

Esimerkiksi pitkäaikainen harrastus saattaa vaikuttaa siihen, että nuori kokee jonkin tähän harrastukseen liittyvän ammattialan itselleen sopivaksi. Tämä on niin sanottu vetotekijä. Työntekijöitä taas ovat sellaiset tekijät, jotka ohjaavat nuorta pois jostain tietystä alasta. Valtioneuvoston raportissa nostetaan esimerkiksi nuori, joka kertoo, ettei kestä nähdä verta, ja hän on tämän vuoksi päättellyt, ettei terveydenhoitoala sopisi hänelle. Haastateltu nuori ei siis välttämättä ollut tullut ajatelleeksi, että terveydenhoitoalalla on hyvin monentyyppisiä työtehtäviä, eikä siis pelkästään ”verisiä”, ja että koulutus voisi mahdollisesti myös lievittää mainitun kaltaisia aversioita. (Lahtinen ym. 2019: 80–81.)

Käsitykseen itselle kiinnostavaksi ja sopivaksi koetusta alasta saattoi haastatelluaineiston perusteella vaikuttaa paitsi pitkäaikainen harrastus, myös esimerkiksi erilaiset työharjoittelut ja niissä viihtyminen sekä sukulaisilta ja ystäviltä kuullut kokemukset tietyistä aloista. (Lahtinen ym. 2019: 80.)

Selvitystä varten haastatellut nuoret pohtivat koulutusvalintojaan myös esimerkiksi sen perusteella, kokivatko he olevansa enemmän akateemisesti suuntautuneita vai ”käsillä tekijöitä”. Lukio valitaan silloin, kun tähtäimessä on yliopistotutkinto, mutta joskus myös silloin kun halutaan miettimisaikaa. Nuoren siihenastinen koulumenestys vaikuttaa luonnollisesti myös siihen, mitkä jatkokoulutusvaihtoehdot ovat mahdollisia. (Lahtinen ym. 2019: 82.)

Ammattien jakautuneisuutta sukupuolen mukaan on tutkittu SEGLI-hankkeessa, jonka tavoitteena on myös muuttaa stereotyyppisiä ajatus- ja toimintamalleja (SEGLI n.d.). Hankkeen yhtenä osana vertailtiin kahta eri teknistä ammattia siinä, millä perusteilla niitä oli hakeuduttu opiskelemaan: hammastekniikkaa sekä kone- ja tuotantotekniikkaa (Tanhua 2019). Näistä edellisessä enemmistö opiskelijoista on naisia, kun taas jälkimmäisessä selkeä enemmistö on miehiä. Vuoden 2020 haussa hammastekniikkaa haki vuonna 2020 opiskelemaan 39 naista ja 18 miestä. Kone- ja tuotantotekniikkaa ensisijaisesti opiskelemaan hakeneita miehiä oli 1095, naisia vain 60. (Vipunen n.d.)

SEGLI-haastattelujen perusteella selvisi, että mielikuvat – vastasivat ne sitten todellisuutta tai eivät – olivat ohjanneet vahvasti haastateltujen alavalintoja. Konetekniikkaan haastateltavat olivat liittäneet esimerkiksi mielikuvan ”kovasta työstä” ja suurten koneiden käyttämisestä. Hammastekniikkaan taas liittyi monilla mielikuva siitä, että työtä tehdään käsillä ja käsillä työ tehtävä on ”pientä”. (Tanhua 2019.) Näiden käsitysten yhdistäminen hakijatilastoihin antaa kenties osviittaa sukupuolistereotyyppien vaikutuksesta koulutusvalintoihin.

Minäkuva liittyy myös siihen, miten kyvykkäänä näemme itsemme suhteessa muihin ja kuinka halukkaita olemme tältä pohjalta esimerkiksi kilpailemaan toisia vastaan.

Buser, Niederle ja Oosterbeek (2014) selvittivät neljässä hollantilaisessa koulussa, onko 15-vuotiaiden tyttöjen ja poikien kilpailuhenkisyudessa eroja, jotka puolestaan voisivat vaikuttaa siihen, kuinka todennäköisesti oppilaat hakeutuvat tai jättävät hakeutumatta tietyille aloille. He lähtivät liikkeelle oletuksesta, että kilpailuhenkisyys voisi olla yksi tekijä, jonka seurauksena pojat hakeutuvat tyttöjä useammin tietyille aloille, etenkin matemaattis-luonnontieteellisille aloille (Buser – Niederle – Oosterbeek 2014: 1411).

Tekijät tutkivat kilpailuhenkisyttä antamalla oppilaille ensin taitoa vaativia tehtäviä, jotka eivät sisältäneet kilpailuelementtiä, ja sitten vastaavia tehtäviä kilpailuolosuhteissa, neljän hengen ”turnauksissa”. Viimeiseksi tehtäväkseen oppilaiden tuli valita joko yksilösuoritus- tai turnausmalli. (mts. 1411.) Näistä kolmesta tehtäväkierroksesta arvottaisiin yksi, jonka perusteella kullekin oppilaalle maksettaisiin mahdollinen palkkio, enintään 25 euroa. Mahdollinen palkkio oli suurin turnausasetelmassa, mutta siinä oli myös suurin riski jäädä kokonaan ilman palkkiota. (mts. 1414.)

Kilpailuhenkisydestä saatuun dataan yhdistettiin jälkikäteen saadut tiedot ko-keeseen osallistuneiden oppilaiden jatko-opiskeluvalinnoista; Hollannissa yläas-

teen päättävät n. 15-vuotiaat oppilaat valitsevat yhden neljästä suuntautumisvaihtoehdosta, jossa suorittavat kolmevuotisen lukiota vastaavan tutkinnon (mts. 1411).

Tekijät havaitsivat ensinnäkin, että pojat valitsivat selvästi useammin turnausvaihtoehdon kolmanneksi tehtäväkseen (mts. 1427).

Toiseksi tämä kilpailuhenkisyudessa havaittu ero korreloi jatko-opiskeluvalintojen kanssa: kilpailuhenkisimmät oppilaat valitsivat muita useammin vaativimpana pidetyn luonnontieteellisen suuntautumisvaihtoehdon. Kilpailuhenkisyys oli hieman sukupuolta tarkempi ennustaja, joten tekijät päättelevät, että poikien suurempi kilpailuhenkisyys todella vaikuttaa siihen, miksi he päätyvät tyttöjä useammin tietyille aloille. (mts. 1434–1435.)

Buserin, Niederlen ja Oosterbeekin tutkimus antaa mielenkiintoista tietoa siitä, miten tietyt luonteenpiirteet vaikuttavat nuorten uravalintoihin, ja kuinka nämä piirteet ovat osin sukupuolittuneita. He eivät ota kantaa siihen, missä määrin tällaiset luonteenpiirteet yms. ominaisuudet ovat sisäsyntyisiä ja mikä taas on sosialisaaion osuus.

5.1.11 Koulutuspolku

Kuten luvuissa 3 ja 4 toimme esiin, uravalintaan liittyy lukuisia tekijöitä, joista suuri osa on todennäköisesti tiedostamattomia. Perimän ja temperamentin lisäksi elämän varrella sosiaalisista ympäristöistä saatu malli, tehdyt valinnat ja matkalla kohdatut vaikeudet vaikuttavat monimutkaisilla ja vaikeasti todennettavilla tavoilla siihen, millaiseksi kunkin yksilön koulutus- ja urapolku lopulta muodostuu. Sattumallakin on oma osansa kaikessa kuten muutaman vuoden takaisessa Ylen uutisartikkelissakin todetaan (Hinkula 2018). Omaa tähän asti kuljetua polkua on hyvä silloin tällöin pysähtyä tutkailemaan, sillä se voi tuoda selvyttä myös siihen, mihin suuntaan toivoisimme polun jatkuvan tulevaisuudessa.

Kaikkia mahdollisia tekijöitä ei tietenkään voida sisällyttää infografiikkaan, jonka on tarkoitus hahmottaa melko nopeasti ja toimia selkiyttävänä työkaluna. Liian monien tekijöiden esittäminen infografiikassa voisi helposti kääntyä itseään vastaan. Lähdimmekin työkalun suunnittelussa liikkeelle siitä, mitä meille selvisi aihepiirin tutkimuksiin perehtyessämme, mutta peilasimme aihepiiriä myös omiin elämäkokemuksiimme sekä työelämäkontaktiemme kanssa ja opinnäytetyöseminaareissa käytyihin keskusteluihin. Saimme matkan varrella paljon hyviä ajatuksia ja näkökulmia.

Ensiksi kartoitimme mielestämme merkittävimpiä uravalintaan vaikuttavia tekijöitä, ja sen jälkeen pohdimme yhteistyössä työelämäkontaktimme kanssa, miten näitä voisi esittää visuaalisessa muodossa. Päädyimme ohjauskeskusteluissa saamamme palautteen pohjalta lopulta kuvaan, jossa on visualisoitu yksilön elämänkaaren varrelle sijoittuva polku. Polkua reunustaa joukko kuvia, jotka kuvaavat edellä käsittelemiämme opiskelu- ja uravalintoja ohjaavia tekijöitä.

5.2 Infografiikan ja käyttöohjeiden suunnittelu- ja toteutusprosessi

Kun erilaisia ammatti- ja koulutusvalintoihin liittyviä seikkoja oli laajassa kirjallisuuskatsauksessamme tunnistettu, aloimme suunnitella itse infografiikkaa. Tarkoituksena oli tehdä infografiikasta kaikkien edellä mainittujen osa-alueiden pohjalta helposti lähestyttävä sekä yksilö- että ryhmäohjaukseen sopiva työkalu. Lisähaasteena työkalun suunnitteluun tuli vaatimus sen sovellettavuudesta myös etäohjaukseen.

Pyysimme työn toteuttamiseen avuksi toisen opinnäytetyöntekijän perheenjäsentä. Annoimme kuvittajalle taiteellisen vapauden toteuttaa infografiikkaa antamiemme ohjeiden mukaisesti. Kerroimme, mitä halusimme kuvien kertovan ja sisältävän, ja olimme läsnä toteutuksessa. Toivoimme, että kuvista ilmenisi sekä sukupuolineutraalius että monikulttuurisuus ja -etnisyys.

Ensin pyysimme kuvittajaa piirtämään meille nuoren, jota ympäröivät aiemmin valitsemamme teemat (Liite 2). Emme kuitenkaan hyvästä kuvittajasta huolimatta saaneet aikaiseksi sellaista vaikutelmaa, jota haimme. Kuva ei tuonut

mielestämme riittävällä tavalla esiin sitä, miten elämän aikana koetut asiat pikkuhiljaa muovaavat meitä sellaisiksi kuin olemme ja kuinka nämä samat asiat saattavat johtaa meidät tekemään sellaisia valintoja, jotka eivät pohjautu omiin syvimpiin haluihimme, arvoihimme ja toiveisiimme.

Päädyimme elämänpolkua kuvaavaan polun käyttöön runkona, jonka varrella erilaiset ammatti- ja koulutusvalintojen taustatekijät ilmenevät (Liite 3). Kuvien avulla on tarkoitus herättää ajatuksia valintoihimme vaikuttavista tekijöistä myös silloin kun yhteinen kieli puuttuu ja oikeiden sanojen löytäminen on haastavaa.

Tämän valmiin kuvan lisäksi halusimme ohjaustilanteita varten kuvan myös polusta ilman taustatekijäkuvia (Liite 4) sekä erillisen kortin jokaisesta taustatekijästä (Liite 5). Nämä yksittäiset kortit sisältävät kuvan lisäksi kunkin osa-alueen tärkeimmät taustatiedot sekä avainsanat. Tekstin on tarkoitus jäädä kuvakortin taustapuolelle.

Koska ensimmäinen infografiikan testauskerta toteutui alkuperäisestä suunnitelmasta poiketen etäyhteyden kautta, jouduimme miettimään ohjauksen toteutustapaa uudelleen. Mietimme, kuinka saisimme luotua tarinanomaisesti etenevän infografiikan, kun emme käytössämme olevilla työkaluilla pystyisi helposti itse lisäämään kuvia polun varrelle juuri siinä järjestyksessä, jossa ne nousevat keskustelussa esiin.

Lopulta päädyimme ajankäytön ja olemassa olevien resurssien pohjalta sellaiseen ratkaisuun, että etenisimme ”tarinassa” siinä järjestyksessä, jossa kuvat polun varrella esiintyvät, ja käyttäisimme alustana Microsoftin Power Point -ohjelmaa. Tätä varten pyysimme suunnittelijaamme luomaan uudet kuvat.

Saimme käyttöömmme kuvat aina tyhjästä polusta lopulliseen infografiikkaan niin, että jokaiseen kuvaan oli lisättyä yksi aihealue lisää. Varsin nopealla aikataululla kehitetty uusi tapa käyttää työkalua sai aikaan onnistumisen tunteita. Samalla työkalun soveltuvuus myös etäohjaukseen tuli todistetuksi.

Kuvittaja antoi käyttöoikeuden infografiikkaa varten luomiinsa kuviin opinnäytetyötämme varten ja myöhemmin kysyttäessä myös työkalun käytön yhteydessä

ohjaustilanteissa. Kaupalliseen toimintaan kuvia ei kuitenkaan saa käyttää. Infografiikan käyttöohjeet toteutimme reflektoiden omia kokemuksiamme ryhmänohjauksesta sekä opinnäytetyöprosessin aikana saamamme palautteen perusteella.

5.3 Infografiikan testaus kohderyhmän kanssa

Järjestimme kaksi testauskertaa, jotka molemmat toteutettiin koronatilanteen vuoksi etäohjauksena; toinen Microsoftin Teamsin ja toinen Discordin välityksellä. Ensimmäinen testaus toteutettiin Loisto Settlementti ry:n Loisto Pajan osallistujien kanssa maaliskuussa 2021, ja toinen Vamos Espoon Startti-ryhmäläisten kanssa kesäkuussa 2021.

5.3.1 Loisto Paja

Testasimme suunnittelemaamme infografiikkaa Loisto Settlementti ry:n Loisto Pajan nuorten kanssa. Loisto Paja on opintojen ja työelämän ulkopuolella oleville alle 29-vuotiaille nuorille suunnattua toimintaa, jossa tutustutaan erilaisiin urapolkuihin ja koulutusmahdollisuuksiin (Loisto settlementin toiminta n.d.). Ryhmän nuorista useammalla oli taustallaan syystä tai toisesta keskeytyneitä opintoja. Ajatus opiskelemisesta tuntui heidän mielestään pelottavalta tai jännittävältä.

Koronatilanteen vuoksi testitilaisuus järjestettiin Teams-tapaamisena 30. maaliskuuta 2021. Paikalla oli kahdeksan pajalaista sekä heidän ohjaajansa. Pyydimme pajalaisia miettimään pienemmissä ryhmissä, minkälaiset asiat ovat vaikuttaneet heidän ammatti- tai koulutusvalintoihinsa, tai vaihtoehtoisesti syitä siihen, että valintojen tekeminen ei ole vielä onnistunut.

Ohjaaja jakoi ryhmäläiset kahteen erilliseen keskustelutilaan keskustelemaan noin viideksi minuutiksi. Keskustelua syntyi sen verran runsaasti, että viisi minuuttia ei aivan riittänyt siihen, että kaikki ryhmäläiset olisivat ehtineet kertoa omat ajatuksensa. Keskustelua jatkettiin tämän vuoksi yhdessä.

Ryhmäläiset nostivat esiin seuraavanlaisia seikkoja:

- Oma soveltuvuus alalle ja omat taidot
 - Luonne
 - Tekeekö työtä mieluiten yksin vai ryhmässä
- Saavutettavuus
 - Mihin opiskelupaikkaan on mahdollista päästä – näistä saatavilla olevista vaihtoehdoista valitaan itseä eniten kiinnostavat
- Aikaisemmat huonot kokemukset oppilaitoksista
 - Ei ole ollut saatavilla tukea henkilökohtaisissa opiskeluun vaikuttavissa ongelmatilanteissa
 - Joustoa ei ole ollut
 - Opettajat eivät ole kannustaneet jatkamaan
 - Kiusaaminen
- Halu päästä opiskelemaan ”mitä tahansa” useamman välivuoden jälkeen
- Opiskelun esteet
 - Opiskelu itsessään ahdistava ajatus
 - Opiskelu tuntuu vaikeasti lähestyttävältä
 - Avun puute
 - ”Laiskuus”
 - Liikaa valinnanvaraa, valinnan vaikeus
 - Tiedon puute eri aloista
 - Paine valita juuri oikea vaihtoehto, jottei ensikertalaiskiintiöpaikka mene hukkaan

- Läheisten painostus
 - "Lahjat menevät hukkaan, jos menet ammattikorkeakouluun"
- Ammatinvalintatellit eivät huomioi riittävästi yksilön resursseja ja muita "realiteetteja"
 - Esimerkiksi lääketieteen ala kiinnostaa, mutta nuori ei halua opiskella vuosikausia

Keskustelun jälkeen esittelimme ohjaustyökaluamme Powerpoint-esityksen avulla. Esityksessä kävimme infografiikkaa läpi kohta kohdalta aloittaen "elämänpolun" alkupäästä. Esittelimme jokaisen polun varrella vastaan tulevan elämän osa-alueen käyttämällä kehittämiämme kuvakortteja, joissa nämä osa-alueet on selitetty sanallisesti

Pyysimme lopuksi ryhmäläisiltä ja ohjaajalta palautetta työkalusta. Saimme muun muassa seuraavanlaisia kommentteja:

- Selkeä, herätti paljon ajatuksia esitystä seuratessa, kuvat olivat hienoja
- Vaikka esitetyt asiat olivat melko "itsestään selviä", esitys sai ajattelemaan niitä uusista näkökulmista
- Hyvä että roolimallien merkitys nostettiin esiin
- Voisiko vastoinkäymiset nostaa esiin? Esimerkiksi mielenterveysongelmat, kriisit ja kasvuperheen sosioekonominen asema voivat vaikuttaa merkittävästi yksilön valinnanmahdollisuuksiin.
 - Tuen merkitys
- Minäkuva on monesti aivan liian negatiivinen esimerkiksi masennuksen vaikutuksesta – tätä voisi korostaa enemmän
- Miellyttävä visuaalinen esitystapa toi asian lähemmäs, helpotti esityksen seuraamista ja piti mielenkiintoa yllä

Testisession perusteella päätimme lisätä lopulliseen infografiikkaamme polulle kiviä, jotka kuvastavat vastaan tulevia esteitä sekä sitä vastaavan kortin selitysteksteineen.

Kaiken kaikkiaan meille syntyi tämän session perusteella sellainen käsitys, että suunnittelemamme infografiikka ja sen käyttöohjeet toimivat varsin hyvin niille ajateltuun tarkoitukseen, eikä suuria muutoksia välttämättä tarvita.

5.3.2 Vamos Espoo

Toinen testauskerta järjestettiin 3. kesäkuuta 2021 toisen tämän opinnäytetyön tekijän työharjoittelupaikassa Vamos Espoossa. Diakonissalaitoksen alaisuudessa toimivan Vamoksen kohderyhmää ovat 16–29-vuotiaat nuoret, joilla ei ole työ- tai opiskelupaikkaa ja jotka tarvitsevat intensiivistä tukea suunnan löytymisessä tai arjen perusasioiden hoitamisessa. Kaikilla nuorilla on oma yksilövalmentaja, minkä lisäksi osa nuorista osallistuu myös ryhmävalmennukseen, jota Vamos Espoossa on kahdenlaista: Rytmi-ryhmä painottuu arjen perusasioihin ja sosiaalisten taitojen vahvistumiseen, kun taas Startti-ryhmässä orientoidutaan jo selkeämmin opintoihin tai työelämään.

Kesäkuun testikerta järjestettiin Startti-ryhmäläisten kanssa; myös ryhmäläisten kanssa oli tarkoitus testata infografiikkaa kesän aikana, mutta osallistujia ei ohjaukselle varattuna päivänä tullut paikalle riittävästi, joten ryhmä peruuntui. Ohjaukselta starttilaisten kanssa järjestettiin etänä Discordissa, koska koronavirusepidemian vuoksi osa ryhmäkerroista toteutui alkukesästä 2021 virtuaalisina.

Tässä ryhmässä esiin nousi seuraavanlaisia asioita:

- Uratoiveet ja -tavoitteet
 - Löytää oma intohimon kohde sen sijaan että ”menee vain opiskelemaan jotain”
 - Tehdä samantyyppistä työtä koko työura, jotta saa keskittyä yhteen asiaan ja tulla siinä asiantuntijaksi

- Uratoiveisiin ja -tavoitteisiin vaikuttaneita asioita
 - Opiskelu on aina ollut kivaa ja kiinnostavaa
 - Vanhempien kannustus
 - Lukiosta lähtien alkaneet omat tavoitteet muotoutua
 - Realismi liittyen omaan luonteeseen
 - Se kun on saanut miettiä rauhassa sen sijaan että painostetaan valintoihin (esimerkiksi hoitokontaktin taholta oli koettu painostusta)
 - Oma kiinnostuksen kohde löytyi lukiossa
- Perheen, koulun ynnä muiden tahojen vaikutus omiin valintoihin
 - Jopa ahdistavaa muistuttelua "polulle palaamisesta"
 - Perhe ei ole tukenut opiskelua ylipäättään ollenkaan, päinvastoin perheessä on tapahtunut asioita, jotka ovat vaikeuttaneet etenemistä opintopolulla
 - Peruskoulusta ei ole saatu tukea uravalinnoille
 - Opo oli sanonut, että nuorella ei olisi mahdollisuuksia pärjätä lukiossa tai varsinkaan pitkässä matematiikassa – tämä suoritti molemmat. Opon kommentti vaikutti kuitenkin siihen, mihin lukioon nuori ensin meni; hän vaihtoi ensimmäisen opiskeluvuoden jälkeen alkuperäiseen ykkösvaihtoehtoon, jossa oli luma-painotus.
- Palautetta ja ajatuksia infografiikasta ja ohjauskerrasta
 - Itsereflektointiin tuli selkeyttä
 - Olisi voinut helpottaa, jos jo nuorena olisi saanut kuulla, ettei kaikki mene välttämättä putkeen eikä tarvitsekaan mennä – esimerkiksi tässä asiassa infografiikka ja siihen pohjautuva ohjaus voisivat olla hyödyksi
 - Infografiikassa ei osallistujien mielestä tarvitse muuttaa mitään, vaan se toimii sellaisenaan hyvin

5.3.3 Yhteenveto testikerroista

Kaiken kaikkiaan infografiikan pilotointi Loisto Pajan ja Vamos Espoon nuorten kanssa onnistui nähdäksemme varsin hyvin. Päälimmäiseksi nuorten kommentteista jäi mieleen se ajatus, että elämässä vastaan tulevien vaikeuksien nostaminen esiin ohjauksessa ja infografiikassa on erityisen tärkeää. Monet nuoret avautuivat omista vaikeuksistaan ja saivat muilta empatian osoituksia ja vertaistukea. Uskomme, että tämä oli hyvin merkittävää. Nuorille on tärkeää kuulla, etteivät he ole yksin ongelmiansa kanssa ja että haasteista selviää kyllä aina lopulta tavalla tai toisella, eikä niiden tarvitse määrittää koko loppuelämää.

Myös esimerkiksi kasvuperheen merkityksen reflektointi oli monille uutta ja tarjosi uudenlaista näkökulmaa omille pohdinnoille.

5.4 Infografiikan arviointia

Loisto Pajan ohjaaja kommentoi lyhyesti infografiikkaa; hänen mukaansa ohjaukset meni hyvin ja vaikutti hyödylliseltä. Hän nosti myös erikseen esiin nuortenkin mainitseman tarpeen käsitellä elämässä vastaan tulevia haasteita.

Vamos Espoon valmentaja totesi, että erityisesti yksilöohjauksessa hän näkisi infografiikan todella mielenkiintoisena työkaluna, jonka hän suorastaan odottaa saavansa käyttöön. Vamos-valmentaja totesi myös, että ryhmässä, jossa olisi maahanmuuttajataustaisia nuoria, stereotopia-asiat saattaisivat nousta vahvemmin esille.

Omien opiskelu- ja uravalintojen taustojen pohtiminen oli aiheena erälle Vamoksen nuorelle haastava ja herätti hänessä vaikeita tunteita. Työkalua käyttävän ohjaajan olisikin hyvä huomioida tämä ja miettiä, miten asian voisi huomioida ryhmien ohjaamisessa, jotta ryhmästä lähdettäisiin pääasiassa hyvällä mielellä. Aikaa olisikin hyvä varata purun lisäksi jonkinlaiseen hyvän mielen loppetukseen.

Työkalua käyttävältä ohjaajalta vaaditaan kykyä aikatauluttaa – mutta myös joustaa aikatauluista, mikäli jokin osio herättääkin odotettua enemmän keskustelua. Olemme sitä mieltä, että nimenomaan keskustelu on tärkeintä, ei se, että kaikki infografiikan osa-alueet tulevat käsitellyiksi yhtä perusteellisesti. Ihanteellista olisi, jos aikaa ryhmälle olisi vähintään pari tuntia, ainakin, jos ryhmässä on enemmän kuin muutama osallistuja.

Nämä seikat huomioiden, olemme sitä mieltä, että etenkin käyttöohjeiden ja kor-teissa olevien tietoiskujen kanssa käytettynä suunnitteleamme infografiikka on erittäin käyttökelpoinen ja monipuolinen työkalu ammattilaisille, jotka kohtaavat työssään ammatinvalintaa, ura- tai opintoasioita pohtivia nuoria.

6 Pohdintaa

Monimuotoisen opinnäytetyömme tarkoituksena oli tuottaa visuaalisesti miellyttävä sukupuolisensitiivinen infografiikka, jonka avulla voidaan herättää keskustelua ammatinvalintaprosessin mahdollisista eri taustatekijöistä.

Jotta esimerkiksi opinto- ja uraohjauksessa tai erilaisissa koulutus- ja uraval-mennuksissa voidaan mielekkäästi keskustella nuoren kanssa tämän valin-noista ja erilaisista koulutus-, ammatti- ja alavaihtoehtoista, olisi voitava tuoda keskustelussa näkyväksi myös valintoja määrääviä, mahdollisesti tiedostamat-tomia osatekijöitä. Tätä kautta nuorta voidaan herätellä ajattelemaan omia rat-kaisujaan monipuolisemmin ja eri näkökulmista ja saadaa kenties syntymään keskustelua siitä, mitä nuori oikeasti haluaa tulevaisuudeltaan. Samalla vahvis-tetaan nuoren osallisuutta oman elämänsä suunnittelussa ja reflektoinnissa.

Kääntäen: jos tällaista reflektiota ei kyetä tekemään, ura- ja koulutusvalintoja te-kevä nuori saattaa tiedostamattomien valintojensa, sattuman tai puutteellisen itsetuntemuksen seurauksena päätyä niin sanotusti puolivahingossa esimerkiksi omiin arvoihinsa tai persoonaansa huonosti soveltuvaan ammattiin. Tästä on seurauksena vähintäänkin inhimillistä kärsimystä, mutta mahdollisesti myös

merkittäviä kustannuksia yhteiskunnalle, jos yksilö esimerkiksi uupuu ja jää pitkälle sairauslomalle tai päättää kouluttautua kokonaan uudelle alalle – joissain tapauksissa sekä että.

Sen lisäksi, että tiedostamattomat normit ja muut seikat voivat ohjata nuorta tekemään itselleen soveltumattomia valintoja, nämä normit synnyttävät ja ylläpitävät yhteiskuntien tasolla syrjiviä ja rajoittavia rakenteita. Sukupuolisegregaatiota aiheuttavat rakenteet puolestaan ylläpitävät esimerkiksi palkkaepätasa-arvoa.

Sukupuolen lisäksi myös kieli- ja kulttuurierot voivat estää yhdenvertaisuuden toteutumista koulutuksessa ja työelämässä. Vaikka tekninen lukutaito olisikin olemassa, voi abstraktien asioiden kuten ammatinvalinnan käsitteleminen pelkän tekstin pohjalta olla haastavaa, kieli- ja kulttuuritaustasta riippumatta. Tästä syystä visuaalisen materiaalin käyttö voi olla monessa tapauksessa toimivin ratkaisu. Infografiikkaan liittyvät tekstimuotoiset tarkennukset ja ohjeet ovat ensisijaisesti ohjaajan käyttöön tarkoitettuja, joten niitä ei välttämättä tarvitse kääntää eri kielille.

Toki voidaan keskustella siitä, ovatko kuvatkaan täysin universaaleja – niiden tulkinta tapahtuu aina jossakin kulttuurisessa kontekstissa. Uskomme kuitenkin, että kuvat vähintäänkin helpottavat asioiden ottamista puheeksi ja tekevät abstrakteja käsitteitä konkreettisemmiksi.

Koronavirusepidemia on vaikuttanut työskentelyprosessiimme etenkin infografiikan testausvaiheessa. Meillä oli jonkin verran vaikeuksia löytää sopivia yhteistyötahoja, sillä toiminta oli epidemian vuoksi rajoitettua tai kokonaan tauolla. Samasta syystä emme lopulta päässeet testaamaan työkalua kasvotusten tapahtuvassa ohjaustilanteessa. Saimme kuitenkin iloksemme havaita, että pysyimme luovimaan muuttuvissa tilanteissa eivätkä ne aiheuttaneet meille ylimääräistä stressiä. Opinnäytetyöprosessin myötä olemme saaneet ylipäättään reflektoida omia ammatillisia vahvuuksiamme, kuten myös heikkouksiamme, mikä auttaa oman uran suunnittelussa.

Opinnäytetyön aihe itsessään on myös luonteeltaan monenlaisia ajatuksia herättävä. Se on saanut pohtimaan niin ihmisluontoa kuin yhteiskunnallisia rakenteitakin kriittisesti monesta eri näkökulmasta. Syvällisempi perehtyminen nuoruudenaikaiseen kehitykseen on antanut paljon ajattelemisen aihetta: esimerkiksi aivojen kehityksen aiheuttama nuoren väliaikainen taantuminen ja empatiakyvyttömyys ovat saaneet konkreettisen, ymmärrettävän selityksen, joka voi auttaa jatkossa huomioimaan nämä asiat sosionomin ammatissa toimiessa – niin rakenteellisessa työssä kuin ruohonjuuritason auttamistehtävissäkin.

Materiaaleihin tutustuessamme törmäsimme väistämättä myös aiheisiin, jotka herättivät eettisiä kysymyksiä. Opinto-ohjaajien työn eettisten periaatteiden mukaisesti (Suomen opinto-ohjaajat ry 2009) opinto-ohjaajien tulee toimia tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta edistävästi ja kunnioittaa ohjattavan omia valintoja.

Omien valintojen kunnioittaminen ei valitettavasti aina toteudu. Kansallisen koulutuksen arviointikeskuksen julkaisemassa arviointiraportissa todetaan, että monilla ulkomaalaistaustaisilla opiskelijoilla oli kokemus siitä, että heitä oli kannustettu hakeutumaan tietyille aloille ja käytännönläheisiin koulutuksiin korkeakoulupolun sijaan (Airas – Delahunty – Laitinen – Shemsedini – Stenberg – Saari – lammi – Sarparanta – Vuori – Väätäinen 2019: 68).

Tiettyjä etnisyyksiä edustavat ihmiset ovat yliedustettuina joillakin koulutuspoluilla verrattuna kantasuomalaisiksi määriteltyihin, suomea tai ruotsia äidinkielenään puhuviin. Tämä antaa viitteitä siitä, että heidän saamansa opinto-ohjaus ei välttämättä toteudu samoin perustein kuin ”kantasuomalaisten”. Samalla heidän yksilölliset kykynsä saattavat jäädä huomioimatta. (Lahtinen ym. 2019: 48.)

[O]nko kenties niin, että maahanmuuttotaustaisia yksilöitä sukupuolesta, iästä ja aiemmasta koulutustaustasta riippumatta ohjataan sosiaali- ja terveysalalle harjoittaen samalla jopa (piilo)rasistisena näyttäytyvää integraatiopolitiikkaa? (Lahtinen ym. 2019: 48.)

Voidaan miettiä, eikö tosiaan ole muita keinoja parantaa maahanmuuttajataustaisten nuorten sijoittumista koulutukseen, kuin ohjata heidät hyvin työllistävälle,

mutta huonosti palkatulle sosiaali- ja terveysalalle, jonka usein psyykkisesti tai fyysisesti raskaat työt eivät sovellu kenelle tahansa. (Lahtinen ym. 2019: 48.)

On siis kiistatonta, että tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden toteutumiseksi on vielä tehtävä yhteiskunnassamme runsaasti töitä. Jatkossa olisikin tarkasteltava opinto- ja uraohjauksen arjen käytäntöjä ja toimintamalleja kriittisellä silmällä ja puututtava epäkohtiin konkreettisin toimin, ei ainoastaan tasa-arvosuunnitelmista ja juhlapuheista.

Olemme sitä mieltä, että kaikenlainen moninaisuus on työelämässä rikkaus, ja jo se riittää mielestämme syyksi siihen, että turhien, rajoittavien normien purkamiseen tulisi pyrkiä niin työelämässä ja koulutusmaailmassa kuin koko yhteiskunnassa laajemminkin. Toivomme, että opinnäytetyömme voi olla osa tätä ensiarvoisen tärkeää prosessia.

Lähteet

Aapola-Kari Sinikka 2019. Nuorten näkemyksiä sukupuolten tasa-arvosta oppilaitoksissa ja yhteiskunnassa. Teoksessa Teräsaho, Mia – Järvi, Johanna (toim.) 2019. Näkökulmia sukupuolten tasa-arvoon – analyyseja tasa-arvobarometrista 2017. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Raportti 6/2019. 57–79. <<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-314-4>>. Viitattu 11.7.2021.

Airas, Maija – Delahunty, David – Laitinen, Markus – Shemsedini, Getuar – Stenberg, Heidi – Saarilampi, Marja-Liisa – Sarparanta, Tuomas – Vuori, Hilla – Väättäin, Harri 2019. Taustalla on väliä: Ulkomaalaistaustaiset opiskelijat korkeakoulupolulla. Helsinki: Kansallinen koulutuksen arviointikeskus KARVI. <https://karvi.fi/wp-content/uploads/2019/11/KARVI_2219.pdf>. Viitattu 15.8.2021.

Attila, Henna – Pietiläinen, Marjut – Keski-Petäjä, Miina – Hokka, Päivi – Nieminen, Markku 2018. Tasa-arvobarometri 2017. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 8/2018. <<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3932-5>>. Viitattu 11.7.2021.

Buser, Thomas – Niederle, Muriel – Oosterbeek, Hessel 2014. Gender, Competitiveness, and Career Choices, *The Quarterly Journal of Economics* 129(3). 1409–1447.

Clow, Kimberley – Ricciardelli, Rose – Bartfay, Wally 2015. Are You Man Enough to be a Nurse? The Impact of Ambivalent Sexism and Role Congruity on Perceptions of Men and Women in Nursing Advertisements. *Sex Roles* 72(7–8). 363–376.

CONNEXT n.d. CONNEXT-hankkeen kansainvälinen verkkosivusto. <<http://www.connexforinclusion.eu/connext-for-inclusion/connext/>>. Viitattu 16.11.2020.

CONNEXT Suomi n.d. CONNEXTin suomalaisen osahankkeen verkkosivusto. <<http://www.connexforinclusion.eu/connext-for-inclusion-fi/fi-connext/>>. Viitattu 16.11.2020.

Dunderfelt, Tony. 2011. Elämänkaaripsykologia: Lapsen kasvusta yksilön henkiin kehitykseen. 14. uud. p. Helsinki: WSOYpro.

Eskelinen, Niko – Hautala Helena – Lintunen, Lotta – Kallio, Johanna 2020. Ylisukupolviselle huono-osaisuudelle altistavat ja siltä suojaavat ei-materiaaliset tekijät. *Tutkimuskatsauksia* 3/2020. Kaupunkitutkimusohjelma. Turun kaupunki. <https://www.turku.fi/sites/default/files/atoms/files/tutkimuskatsauksia_3-2020.pdf>. Viitattu 11.7.2021.

Haapakorva, Pasi – Ristikari, Tiina – Kiilakoski, Tomi 2018. Toisen asteen opintojen keskeyttämisen taustatekijöitä. Teoksessa Pekkarinen, Elina – Myllyniemi, Sami (toim.) 2017. Opin polut ja pientareet. Nuorisobarometri 2017. Helsinki: Valtion nuorisoneuvosto, Nuorisotutkimusseura, Nuorisotutkimusverkosto ja opetus- ja kulttuuriministeriö. 167–177. <https://tietoanuorista.fi/wp-content/uploads/2018/03/Nuorisobarometri_2017_WEB.pdf>. Viitattu 10.8.2021.

Haataja, Marja-Leena – Leinonen, Eija – Lahelma, Elina – Hynninen, Pirkko – Juutilainen, Päivi – Huovinen, Alli – Teräs, Leena – Mustakallio, Sinikka – Sunnari, Vappu 2005. Opetuksen ja ohjauksen tasa-arvoiset käytännöt: Sukupuolen huomioiva opas kasvatuksen arkeen. Uudistettu painos. Oulu: Oulun yliopisto.

Haikkola, Lotta – Myllyniemi, Sami (toim.) 2020. Hyvää työtä! Nuorisobarometri 2019. Helsinki: Valtion nuorisoneuvosto. <<https://tietoanuorista.fi/wp-content/uploads/2020/12/nuorisobarometri2019-netti.pdf>>. Viitattu 12.7.2021

Hermanson, Elina – Sajaniemi, Nina 2018. Nuoruuden kehitys – mitä tapahtuu pinnan alla. Lääketieteellinen aikakauskirja Duodecim. 134(8). 843–9.

Hinkula, Lasse 2018. Valitseeko nuori opiskelupaikkansa itse? Ei läheskään aina, sanovat tutkijat. Yle Uutiset 26.4.2018. <<https://yle.fi/uutiset/3-10150983>>. Viitattu 12.8.2021.

Honkanen, Eija 2006. Opinto-ohjaus ja erityisopetus: Asiakirja- ja haastattelututkimus opetussuunnitelman perusteiden mukaisesta opinto-ohjauksesta ammatillisessa erityisopetuksessa. Hämeenlinna: Hämeen ammattikorkeakoulu.

Hyvän ohjauksen kriteerit. Hyvän ohjauksen kriteerit perusopetukseen, lukio-koulutukseen ja ammatilliseen koulutukseen. 2014. Helsinki. Opetushallitus. https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/hyvan_ohjauksen_kriteerit_0.pdf. Viitattu 13.8.2021.

Jacobs, Jerry A. – Ahmad, Seher – Sax, Linda J. 2017. Planning a Career in Engineering: Parental Effects on Sons and Daughters. Social sciences (Basel) 6(1).

Kasurinen, Helena (toim.) 2004. Ohjausta opintoihin ja elämään: Opintojen ohjaus oppilaitoksessa. Helsinki: Opetushallitus.

Krum, Randy 2013. Cool infographics: Effective communication with data visualization and design. Indianapolis: John Wiley & Sons Inc.

Juvonen, Tuula 2016. Irtiottoja sukupuolen luonnollisuudesta. Teoksessa Marita Husso – Risto Heiskala (toim.) Sukupuolikysymys. Helsinki. Gaudeamus. 33–53.

Kauhanen, Antti – Riukula, Krista 2019. Työmarkkinoiden eriytyminen ja tasa-arvo Suomessa. Teoksessa Teräsaho, Mia – Järvi, Johanna (toim.) 2019. Näkökulmia sukupuolten tasa-arvoon – analyyseja tasa-arvobarometrista 2017. Terveystieteiden tutkimuskeskus (THL). Raportti 6/2019. 80–100. <<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-314-4>>. Viitattu 11.7.2021.

Korvajärvi, Päivi 2016. Sukupuoliero työssä: Numerot ja käytännöt. Teoksessa Husso, Marita – Heiskala, Risto (toim.) Sukupuolikysymys. Helsinki. Gaudeamus. 142–160.

Kuurila, Erja 2014. Uraohjaus ja urasuunnittelu ammattikorkeakoulussa. Väitöskirja. Turun yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunta. Kasvatustiede. <<https://www.utupub.fi/bitstream/handle/10024/98607/AnnalesC384KuurilaVK.pdf>>. Viitattu 11.8.2021.

Lahtinen, Jenni – Aapola-Kari, Sinikka – Hoikkala, Tommi – Saari, Juhani – Tolonen, Tarja – Vieno, Atte – Wrede-Jäntti, Matilda 2019. "Mikä ois mun juttu" - nuorten koulutusvalinnat sosialisatiomaisemien kehyksissä: Purkutalkoot - hankkeen loppuraportti. Helsinki. Valtioneuvoston kanslia. <<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-805-2>>. Viitattu 25.2.2021.

Lammi-Taskula, Johanna – Salmi Minna 2016. Perhe, työ ja sukupuoli. Teoksessa Marita Husso – Risto Heiskala (toim.) Sukupuolikysymys. Helsinki. Gaudeamus. 161–184.

Loisto settlementin toiminta n.d. Loisto settlementti ry:n verkkosivusto. <<https://loistosetlementti.fi/mukaan-toimintaan/>>. Viitattu 11.8.2021.

Luhtakallio, Eeva 2016. Visuaalinen julkisuus ja sukupuolten representaatio. Teoksessa Marita Husso – Risto Heiskala (toim.) Sukupuolikysymys. Helsinki. Gaudeamus. 92–121.

Luotola, Janne 2017. Tytöt tarvitsevat esikuvia tekniikan alalta. Artikkelit Insinööriliiton Insinööri-lehdessä 7.5.2019. <<https://insinööri-lehti.fi/artikkelit/tytot-tarvitsevat-esikuvia-tekniikan-alalta/>>. Viitattu 12.8.2021.

Nivala, Elina 2007. Sosiaalipedagogiikka nuorten yhteiskunnallisen kasvun tukena. Sosiaalipedagogiikan aikakauskirja 2007. 77–85.

Nivala, Elina – Ryyänen, Sanna 2019. Sosiaalipedagogiikka: Kohti inhimillisempää yhteiskuntaa (e-Pub-versio). Helsinki: Gaudeamus.

Nurmi, Jan-Erik – Ahonen, Timo – Lyytinen, Heikki – Lyytinen Paula – Pulkkinen, Lea – Ruoppila, Isto 2015. Ihmisen psykologinen kehitys. Jyväskylä: PS-kustannus.

Nykänen, Meri 2020. Löydä oma polkusi: Nuoren uraopas. Helsinki: S&S.

Ojala, Hanna – Palmu, Tarja – Saarinen, Jaana 2009. Paikalla pysyvää ja liikkeessä olevaa: Feministisiä ajatuksia toimijuuteen ja sukupuoleen. Teoksessa Ojala, Hanna – Palmu, Tarja – Saarinen, Jaana (toim.) 2009. Sukupuoli ja toimijuus koulutuksessa. Tampere. Vastapaino. 13–38.

Olsson, Maria – Martiny, Sarah E. 2018. Does Exposure to Counterstereotypical Role Models Influence Girls' and Women's Gender Stereotypes and Career Choices? A Review of Social Psychological Research. *Frontiers in Psychology* 9.

Pekkarinen, Elina – Myllyniemi, Sami (toim.) 2017. Opin polut ja pientareet. Nuorisobarometri 2017. Helsinki: Valtion nuorisoneuvosto, Nuorisotutkimusseura, Nuorisotutkimusverkosto ja opetus- ja kulttuuriministeriö. <https://tieto-anuorista.fi/wp-content/uploads/2018/03/Nuorisobarometri_2017_WEB.pdf>. Viitattu 10.8.2021.

Pulkkinen, Jonna – Rautopuro, Juhani (toim.) 2018. Opin polut ja pientareet harvaan asutuilla alueilla. Nuorisobarometri 2017 lisäotos. Helsinki: Valtion nuorisoneuvosto. <https://tieto-anuorista.fi/wp-content/uploads/2018/08/Nuorisobarometri_2017_Lis%C3%A4otos_.pdf>. Viitattu 12.7.2021.

Purkutalkoot n.d. Purkutalkoot-hankkeen esittely Nuorisotutkimusseuran verkkosivuilla. <<https://www.nuorisotutkimusseura.fi/hankkeet/purkutalkoot>>. Viitattu 2.5.2021.

Quimby, Julie L. – DeSantis, Angela M. 2006. The Influence of Role Models on Women's Career Choices. *The Career Development Quarterly*. 54(4). 297–306.

Suomen opinto-ohjaajat ry. 2009. Opinto-ohjaajan työn eettiset periaatteet. <https://www.sopo.fi/yhdistys/eettiset-periaatteet/>. Viitattu 15.8.2021.

Teräsaho, Mia – Järvi, Johanna (toim.) 2019. Näkökulmia sukupuolten tasa-arvoon – analyseja tasa-arvobarometrasta 2017. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Raportti 6/2019. <<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-314-4>>. Viitattu 19.8.2021.

Liitteet

Ohjeet infografiikan käyttöön

Ohjaukseen tarvitset mukaan piirustukseen tarvittavat välineet tai valmiin pohjan tyhjästä polusta. Lähiohjauksessa ryhmän kanssa suosittelemme käytettäväksi valkotaulua tai muuta vastaavaa pohjaa, johon voit itse piirtää polun. Yksilöohjaukseen riittää valmis pohja. Varaa riittävästi aikaa työskentelyyn.

Yksilöohjaus

Kerro nuorelle, mitä asioita käynte läpi. Voit myös etukäteen pyytää nuorta miettimään tapaamista varten asioita, joiden hän kokee mahdollisesti vaikuttavan omiin ura- ja koulutusvalintoihinsa, tai miksi nuorelle mahdollisesti on epäselvää, mitä hän tulevaisuudeltaan odottaa.

1. Piirrä polku tai käytä valmiina olevaa pohjaa.
2. Kysy nuorelta, minkälaisia asioita hän kokee olevan omien ura- ja koulutusvalintojensa taustalla.
3. Kun nuori nostaa puheeksi aiheen, joka esiintyy korteissa, ota tämä kortti esiin ja keskustelkaa aiheesta. Kiinnitä kortti polun varteen. Voit käyttää keskustelun tukena myös kortin taustapuolelta löytyvää lyhyttä kuvausta aiheesta sekä tämän alla olevia avainsanoja. Suosittelemme myös tarvittaessa etsimään lisää tietoa aiheesta.
4. Käykää läpi korteissa esiintyvät aiheet varaten riittävästi aikaa keskusteluun.
5. Keskustelu saattaa nostaa pintaan tunteita, joita on vaikea käsitellä, joten on hyvä varautua keskeyttämään työskentely ja huolehtia siitä, että nuori tulee kuulluksi ja saa tarvittaessa tukea asian purkamiseen.
6. Työskentely on hyvä päättää nykyhetkeen palauttavalla keskustelulla.

Ryhmäohjaus

Kerro nuorille, mitä asioita käynte läpi. Voit myös etukäteen pyytää nuoria miettimään ohjauskertaa varten asioita, joiden he kokevat mahdollisesti vaikuttavan omiin ura- ja koulutusvalintoihinsa, tai miksi nuorille on mahdollisesti epäselvää, mitä he tulevaisuudeltaan odottavat.

1. Piirrä polku tai käytä valmiina olevaan pohjaa.
2. Jaa nuoret 3–4 hengen ryhmiin, mikäli tämä on mahdollista. Pyydä nuoria miettimään asioita, joita he kokevat olevan omien ura- ja koulutusvalintojen taustalla. Anna aikaa keskusteluun noin 15 minuuttia tai tarpeen mukaan enemmän. Pyydä ryhmäläisiä kirjaamaan pienryhmässä esiin nousevat teemat yhdessä käytävän keskustelun tueksi.
3. Kun ryhmä nostaa puheeksi aiheen, joka esiintyy korteissa, ota tämä kortti esiin ja kiinnitä polun varteen. Keskustelkaa aiheesta. Voit käyttää keskustelun tukena myös kortin taustapuolelta löytyvää lyhyttä kuvausta aiheesta sekä tämän alla olevia avainsanoja. Suosittelemme myös tarvittaessa etsimään lisää tietoa aiheesta.
4. Käykää läpi korteissa esiintyvät aiheet varaten riittävästi aikaa keskusteluun.
5. Keskustelu saattaa nostaa pintaan tunteita, joita on vaikea käsitellä, joten on hyvä varautua ryhmätyöskentelyn jälkeen nostamaan tunteita aiheuttanut asia uudestaan keskusteluun sekä huolehtia siitä, että nuori tulee kuuluksi ja saa tarvittaessa tukea asian purkamiseen.
6. Työskentely on hyvä päättää nykyhetkeen palauttavalla toiminnalla tai keskustelulla.

Antoisia ohjaushetkiä!

Infografiikan ensimmäinen luonnos

Tekijä Milon

Infografiikan lopullinen luonnos

Tekijä Milon

Kuva elämänpolusta

Tekijä Milon

Ohjauksessa käytettävät kuvakortit

Tekijä: Milon

Perhe: Miten esimerkiksi vanhempieni koulutus ja kotoa omaksutut elämäntavat vaikuttavat omiin valintoihini?

Kasvuperhe on ihmisen identiteettiä ja valintoja alusta alkaen merkittäväällä tavalla muokkaava tekijä. Esimerkiksi perheen sosioekonomisen aseman on todettu ennustavan voimakkaasti myös lapsen tulevaa koulutusta, terveyttä ja taloudellista asemaa.

Avainsanat: perhetausta, vanhempien koulutus, sosioekonominen asema, isovanhemmat, sisarukset

Tekijä: Milon

Ympäristö: Miten elinympäristöni vaikuttaa ammatinvalintaan ja esimerkiksi koulutusmahdollisuuksiin?

Nuoren kasvuympäristö, esimerkiksi se, asuuko nuori suuressa yliopistokaupungissa vai pienessä maaseutukunnassa, muovaa omalta osaltaan hänen käsitystään siitä, millaiset kouluttautumisen- ja työntekovaihtoehdot vaikuttavat mahdollisilta.

Tekijä: Milon

Koulu ja vapaa-aika: Mihin suuntaan eri opettajat ja koulun painotukset sekä saatu palaute ovat ohjanneet minua? Mikä on ikätovereideni vaikutus?

Suuri osa lapsuudesta ja nuoruudesta vietetään koulun penkillä. Se on siis jo siellä vietetyn ajan perusteella eräs yksilön elämän merkittävimmistä sosiaalisista ympäristöistä. Koulussa myös välitetään yksilöille tiettyjä arvoja ja käsityksiä siitä, mitä yhteiskunnassa pidetään tärkeänä. Koulun vaikutukset ulottuvat myös vapaa-aikaan, kun koulutovereiden kanssa vietetään aikaa – kaverien merkitys on nuoren elämässä suuri.

Avainsanat: opettaja, koulukaverit, oppimisympäristö, koulumatkat, vapaa-ajan vietto.

Tekijä: Milon

Harrastukset: Mikä minua kiinnostaa ja millaisia tietoja ja taitoja olen hankkinut harrastusten kautta?

Nuorten harrastuksilla ja vapaa-ajanvietolla on todettu olevan yhteyksiä ammatinvalintoihin ja lisäävän niin sanottuja epätyypillisiä valintoja. Harrastuksiin hakeudutaan yleensä omien mielenkiinnon kohteiden kautta ja näiden harrastusten kautta opitaan usein myös erilaisia työelämässä hyödynnettäviä taitoja.

Avainsanat: joukkuelajit, sukupuolelle ”epätyypilliset” harrastukset, harrastamattomuus, mielenkiinnon kohteet

Tekijä: Milon

Sosiaalinen media: Millaisia vaikutteita, ajatuksia ja ideoita saan sosiaalisesta mediasta?

Altistumme nyky-yhteiskunnassa jatkuvasti erilaiselle medialle esimerkiksi älypuhelimien kautta, siinä missä aiemmin esimerkiksi sanomalehdillä ja televisioilla oli suurempi merkitys. Lapset käyttävät älylaitteita pienestä pitäen ja nuorilla jo huomattava osa viestinnästä tapahtuu älypuhelimien ja tietokoneiden välityksellä. Sosiaalisen median käyttö on nuorille arkipäivää.

Avainsanat: mediakriittisyys, median parissa vietetty aika, somen käyttö

Tekijä: Milon

Roolimallit: Kuinka erilaiset roolimallit vaikuttavat ammatinvalintaan?

Roolimallien merkitystä stereotyyppioita rikkoville valinnoille on pohdittu esimerkiksi feministisessä keskustelussa paljon. Onko merkitystä sillä, millaisissa rooleissa eri sukupuolia edustavia ihmisiä esiintyy esimerkiksi elokuvissa, tv-sarjoissa, kirjallisuudessa ja niin edelleen? Tutkimukset antavat viitteitä siitä, että oma merkityksensä roolimalleillakin voi olla.

Avainsanat: julkisuuden henkilö, sisarus, sukulainen, vanhemmat, representaatio, rajoja rikkovat roolimallit

Tekijä: Milon

Stereotypiat: Miten stereotyyppinen ajattelu vaikuttaa suhtautumiseeni eri ammatteihin?

Stereotypiat ohjaavat ajatteluamme ja sitä millaisena näemme itsemme ja muut suhteessa totuttuihin kulttuurisiin normeihin. Ihmisellä on luontainen tarve luokitella ja lokeroida, jotta pystymme toimimaan kompleksisessa maailmassa. Stereotypiat ovat lähtöisin tästä tarpeesta luokitella ja yksinkertaistaa.

Avainsanat: miesten ja naisten työt, (piilo)rasismi, sukupuolirollit

Tekijä: Milon

Muiden odotukset: Miten vanhempien tai muiden läheisten odotukset vaikuttavat tekemiini valintoihin?

Nuori viettää paljon aikaa perheensä kanssa mutta myös muiden ihmisten kuten vertaisten tai opinto-ohjaajien vaikutus näkyy nuorella. Voidaan siis sanoa, että koko se sosiaalis-kulttuurinen ympäristö missä nuori elää vaikuttaa nuoren ajatusmaailmaan ja toimintamalleihin ja sitä kautta myös nuoren ammattia tai koulutusta koskeviin valintoihin.

Avainsanat: vanhemmat, sukulaiset, opettaja, harrastuksen ohjaaja, sosiaalinen paine, ryhmäpaine, muiden hyväksyntä, itsetunto

Tekijä: Milon

Haasteet polun varrella: Millä tavalla elämäni varrella kohtaamani vaikeudet, epäonnistumiset ja mahdolliset kriisit ovat vaikuttaneet minuun? Millaista apua olen saanut niistä selvitäkseni?

Elämän varrella voi esiintyä monenlaisia haasteita ja vaikeuksia, jotka vaikeuttavat koulutukseen hakeutumista tai koulutuksen suorittamista loppuun. Tällaisia vaikeuksia voivat olla esimerkiksi mielenterveysongelmat, matala sosioekonominen asema tai kiusaaminen. Riittämätön tuki ja ohjaus peruskoulun aikana on monia koululaisia koskettava haaste.

Avainsanat: riittämätön tuki peruskoulussa, koetut kriisit esim. muutto, läheisen kuolema, vanhempien ero, pakolaisuus, väkivalta ja muut traumaattiset kokemukset, mielenterveysongelmat, riippuvuudet

Tekijä: Milon

Minäkuva: Mitä osaan, mistä pidän, mille alalle "sovin"? Ketkä kaikki ovat vaikuttaneet minäkuvan muodostumiseen ja millä tavoin?

Eräänä olennaisena ammatti- ja koulutusvalintojen taustalla olevana tekijänä vaikuttaa olevan se, millaisena nuori itse näkee itsensä: missä hän on "hyvä", mistä hän pitää ja mistä ei ainakaan ja millainen hän ylipäätään on. Yhdellä sanalla ilmaistuna kyseessä on nuoren *minäkäsitys* tai *minäkuva*.

Avainsanat: kuka minä olen ja mitä haluan, mitä muut ajattelevat minusta, olenko tarpeeksi hyvä, missä ammatissa näen itseni

Tekijä: Milon

Koulutuspolku: Kaikki elämän varrella koettu vaikuttaa meihin usein huomattamamme.

Uravalintaan liittyy lukuisia tekijöitä, joista suuri osa on todennäköisesti tiedostamattomia. Perimän ja temperamentin lisäksi elämän varrella sosiaalisista ympäristöistä saatu malli, tehdyt valinnat ja matkalla kohdatut vaikeudet vaikuttavat monimutkaisilla ja vaikeasti todennettavilla tavoilla siihen, millaiseksi kunkin yksilön koulutus- ja urapolku lopulta muodostuu. Sattumallakin on oma osansa kaikessa. Oma tähän asti kuljettua polkua on hyvä silloin tällöin pysähtyä tutkailemaan, sillä se voi tuoda selvyyttä myös siihen, mihin suuntaan toivoisimme polun jatkuvan tulevaisuudessa.

Avainsanat: elämänpolku, tehdyt valinnat, ylisukupolvisuus, yhteiskunta ja kulttuuri